

KNJIŽEVNE NOVINE

LIST ZA KNJIŽEVNOST, UMETNOST I DRUŠTVENA PITANJA

Nevolje sa univerzitetima

OSMA SEDNICA CK SK Srbije, na kojoj su razmatrani idejno-politički problemi visokog školstva, ocenjena je kao jedna od najživljih i najkvalifikovanih debata koje su kod nas vođene. Činjenica da posle dvodnevne zasedanja razgovori nisu okončani i da specijalna komisija tek treba da formuliše zaključke o kojima će članovi Centralnog komiteta naknadno zauzeti »konačne stavove« govori ne samo o tome da je tema Osme sednice bila izvanredno delikatna i kompleksna, nego i da iz mase javno izrečenih i često veoma protivrečnih i uzajamno oštro suprostavljenih stavova nije bilo mogućno ni lako ni na prečac proglašati zaključke koji treba da omoguće što bezbolniji i efikasniji izlazak iz čorsokaka u kojem su se univerziteti našli.

Jedan od najčešćih lajtmotiva ovog susreta, mišljenje koje su mnogobrojni diskutanti, na ovaj ili onaj način, formulisali, svodi se na sledeće: između proglašene politike u visokom školstvu i materijalne osnove za njenu realizaciju postoji ogroman raskorak. Drugim rečima, u jednom trenutku podleglo se zavodljivom zvuku političkih parola, bez zrelog i realističkog preispitivanja u kojоj ce meri ono što je izgledalo politički konjunktorno moći biti valjano realizovano, i da li je stvarno potrebno ono što se nekome, u jednom trenutku, moglo učiniti potrebnim. »Bums u visokom školstvu doveo je tako do naknadne eksplorije. I sada se, kao nemirnost, nameće potreba da se reorganizuje ili ukine jedan deo visokoškolskih institucija. Pokazalo se, po ko zna koji put, da ogromna sredstva nisu ulagana samo u ono što je bilo racionalno i potrebno, nego da su teškim milionima plaćane često i bolesne ambicije i politički (lokalistički) prestiž. I naša slabost prema kampanjama ponovo se sramežljivo pojavljuje, kao nagoveštaj da je sad potrebno suprostaviti se rezultatima jedne pretходne kampanje. Bilo je nužno da se dobro opečemo da bismo shvatili da tolake vatre nisu bile potrebne, ili bar da nam, za sada, poneštaje podstota goriva. Primoravajući ih da se gase, pretvaramo ih u lomače svoje sopstvene kratkovidne, stihijne politike. A kod nas kratkovidost uvek ide pod ruku sa kratkim pamćenjem.

Srećom, na Osmoj sednici CK SK Srbije govorilo se mnogo manje slikovito, ali ništa manje oštro. Cifre jesu impozantne — i one sa negativnim i one sa pozitivnim značenjem. Za proteklih deset godina u Srbiji su osnovane dve trećine visokih škola i angažovan je isto toliko od ukupnog broja nastavnika; utrostručio se broj studenata. S druge strane, investicije na univerzitetima su se nego smanjile za dve milijarde dinara; u našoj republici procentualno najmanje studenata diplomiра, a nastavnici su više nego slabo materijalno stimulisani. I mnogobrojne druge teme koje su ovom prilikom dodirnute — nedovoljno razvijeno samoupravljanje i raspodela dohotka, nezdrava atmosfera na univerzitetima, neefikasnost visokog školstva, njegova opterećenost tradicionalizmom, nepovezanost sa privredom itd. — pokazuju da je situacija u njima u tesnoj i uzajamnoj vezi sa opštini stanjem u privredi i društvu.

Posao koji se nalazi pred univerzitetima radnicima i pred svim onim političkim ljudima koji svojim akcijama i odlukama treba da usmeri politiku visokog školstva u jednom drukčijem i racionalnijem smeru svode se, pre svega, na pronaalaženje mesta, uloge, prava i obaveza univerziteta u ovom vremenu privredne i društvene reforme i usklađivanju karaktera univerziteta sa potrebama i intencijama prirede. Te dve osnovne ideje provejavale su onim najkonstruktivnijim prilozima diskusiji o visokom školstvu. Osnovne smernice su, i ovoga puta, jasne, ali da li postoje, i kakve su, mogućnosti za njihovu realizaciju, i kako joj treba pristupiti — pitanje je koje još nije dobio odgovor. No u svakom slučaju nesumnjivo je korisno što su ovom prilikom na razgovor pozvani svi zainteresovani. Niže bez značaja što je, u izlaganju nekih učesnika razgovora, podvučena činjenica da svojevremeno, u vreme kampanje za ekstenzivni razvoj visokog školstva, u vreme takozvane »ekspanzije visokog školstva«, naučni radnici nisu bili u dovoljnoj meri i meritorno konsultovani prilikom donošenja odluka. Poznato je, isto tako, da su se u to vreme i u Skupštini čuli glasovi koji su upozoravali da takva politika može da dovede do neželjenih posledica, ali oni su ostali samo prazan odjek u zapisnicima.

Ovoga puta s pravom se očekuje da se takve greške neće ponoviti jer su konsultovani svi koji imaju šta da kažu i treba da govore. Jedino treba ono što su oni rekli uzeti u obzir. S druge strane, naše društvo je dostiglo stepen veće političke zrelosti, kada jasnije možemo da vidimo da izmedu ambicija i mogućnosti ne smie da postoji raskorak, a da se ostvarivanju ambicioznih planova ipak pristupa. U neprijatnim situacijama, kao što je ova eksplozivna univerzetska situacija koju je izazvala ekstenzivna univerzetska politika, obično se kaže da je potrebitije tražiti izlaz iz nje nego krvice koji su do takvog stania doveli. U tom stavu ima koliko istine toliko i hlepčivosti. Ali, iškustvo uči jedno drugo neophodnosti: stare krivice treba onemogućiti da prave nove greške!

Godina XVIII Nova serija Broj 290

BEOGRAD, 10. DECEMBAR 1966.

List izlazi svake druge subote

Cena primerku 50 para (50 dinara)

Nagrada AVNOJ-A

JEDNA SLAVNA INSTITUCIJA, prvo društveno-političko telo rođeno u revoluciji, gotovo dva i po stoljeća pretvara se u simbol, postajala delom svesti mladih ljudi o novoj državi, o sebi samima. Danas, taj simbol ponovo postaje institucija. Ali, ne institucija koja bi sužavala taj kompleksni pojam, već takva koja će biti najbolji mogući doprinos njegovoj trajnosti. Odluka o ustanovljavanju nagrade AVNOJ-a, opštajugoslovenske nagrade najistaknutijim stvaraocima u našem društvu, može se shvatiti samo tako. Priznanje njima, njihovom delu i njihovim životima znači, u stvari, produženje duha AVNOJ-a, njegovo inkorporiranje u načinljivije spomenike umetnosti i nauke, jedan novi vid njegove postojanosti.

Dvanaestniči umetnici i naučnici pripadaju načinu naših novina, i izabrani među izabranima, koji će biti ovenčani ovim visokim priznanjem. Imena Rodoljuba Čolakovića, piscu epopeje o ratu i AVNOJ-u, Miroslava Krležu, umetnika čija su veličina i stvaralačka energija izraženi u gotovo

svim literarnim radovima, Blaža Koneskog, pionira makedonske lingvistike, Petre Lubarde, »pesniku crnogorskog krša i nacionalnog eposa, Ismeta Mujezinovića, slikara koji je ovekovečio oslobodilački rat i Antuna Augustinčića, majstora monumentalne skulpture, odavno su znana u najširim slojevima naroda. A o naučnicima Pavlu Saviću, Jovanu Hadžiju, Aloju Tavčaru, Kostu Todoroviću, Franu Kogoru i Branu Žeželju, najiscrpni i najpouzdanije govore njihova dela, poznata i cenjena u naučnim krugovima širom sveta. Njihova imena, njihovi plodni životni putevi biće i na ovaj način učlesani u istoriju ove zemlje, njen razvoj i rascvet.

Jedna od najsjajnijih stranica naše novine istorije dobila je ustanovljanjem ove nagrade još jedno oživotvorene. Prvi izabrani trebalo bi da budu garantija njenog budućeg ranga najviše nacionalne nagrade. A takva se nagrada dodeljuje ljudima i njihovim delima, koja treba da budu jedini kriterijum pri izboru.

aktuelnosti

15 DANA

Deset godina »Naših tema«

DVANAESTIM ovogodišnjim brojem poznati zagrebački časopis za društvena pitanja »Naše teme« navršava deset godina izlaženja. Za deset godina svoga postojanja časopis je na oko 18.000 strana objavio preko 1.500 članaka, rasprava, eseja, osvrta i recenzija iz raznih oblasti društvenog i kulturnog života. Saradnici »Naših tema« postali su, u ovom razdoblju, istaknuti sociolozi, filozofi, ekonomisti, kritičari, i njihov broj prelazi pet stotina ljudi. Tekstovi objavljeni u »Našim temama« značili su, veoma često, značajan doprinos našoj društvenoj misli i predstavljali poziciju koja se, u dijalozima koje vodimo o vremenu i društvu u kojem živimo, morala ozbiljno uzimati u obzir. Kao posebna čitalačka poslastica delovali su specijalni, tematski brojevi ovog časopisa (o Krleži, ili o Latinskoj Americi danas, na primer) u kojima su svestrano, obavešteno i stručno saradnici »Naših tema« analizirali, ocenjivali i osvetljavali probleme izabrane za predmet razgovora. Pažljivo negujući tradiciju prevodenja zanimljivih teksto-

va sa stranih jezika »Naše teme« su omogućile svojim čitaocima da prošire svoje intelektualne vidike i upoznaju se sa mnogim značajnim predstavnicima iz oblasti socioloških, filozofskih i ekonomskih nauka širom sveta. Sve je to doprinelo da »Naše teme« dobiju istaknuto i specifično mesto u našoj periodici.

Emisije treba razumeti

JUGOSLOVENSKE radio-stanice imale su na svom zajedničkom programu na Dan Republike jednu veoma uspelu emisiju pod nazivom »Susret republika«, u kojoj su učestvovali radio-stanice Sarajevo, Novi Sad, Ljubljana, Skoplje, Beograd i Zagreb. Emisija se sastojala iz muzičkog i govornog dela. U govornom delu bio je mahom humor. Kada se javila spikerka radio-Ljubljane malo smo se uplašili da nećemo uhvatiti sve fine slovenačkog humora bez znanja jezika. Međutim, na naše veliko zadovoljstvo, a verujemo i zadovoljstvo radio slušalaca čitave naše zemlje, humorističke tekstove ra-

dio Ljubljana je emitovala na srpskohrvatskom jeziku!

Ovo nam je dalo povoda za razmišljanje o zajedničkom jugoslovenskom TV programu, koji svaki studio emituje na svom jeziku.

Nedavno je TV studio Ljubljana preko evrovizije emitovao direktni prenos sednica Generalne skupštine OUN uhačen preko satelita. Emisija koliko atraktivna toliko isto veoma značajna s obzirom na veoma zategnutu političku situaciju u svetu. Međutim, komentar je bio na slovenačkom jeziku, uz to ometan komentar na engleskom, tako da se i uz maksimalan napor nije gotovo ništa moglo razumeti. Ovde nam se nameće jedno pitanje, koje je uostalom staro koliko i naša televizija; da li bi se bar emisije ovakvog značaja mogle emitovati stimulirano na svim jugoslovenskim jezicima? Da se to može, uverili smo se toliko putajući gledajući sportske prenose. Ukoliko naravno sportski događaji nisu važniji od krupnih političkih, kulturnih i drugih događaja. Konačno: govorne emisije ipak treba i razumeti da bi one opravdale svoju svrhu.

M. P.

Rugala se ruga

GOTOVO PUNIH MESEC DANA, iz broja u broj, »Politika« je objavljivala odломke iz knjige E. A. Hočnera »Pana Hemingveja«, pod mnogo spektakularnim i »tiražnim« naslovom »Zašto je Hemingvej izabrao smrt«. U broju od

nedelje, 4. decembra, na 2. strani »Politike« objavljen je 23. nastavak Hočnerovih uspomena, a na 19. strani, u okviru rubrike Novo u svetu umetnosti i književnosti, pod naslovom »O mrtvima samo najboljim, »Politika« je informisala svoje čitaocе da je ta knjiga »doživela široki publicitet i zahvaljujući veštaj reklami na američkom književnom tržištu postala bestseller«, ali da je, istovremeno, naišla »isto tako i na osudu pojedinih američkih značala ličnosti i dela Ernesta Hemingveja«. I Hemingvejeva udovica, Meri Hemingvej, osporila je »pred sudom pravo pisanu ovog dela da se meša u lični život Hemingveja, da otvoreno govori o svirepoj bolesti koja ga je mučila, o njegovom ludilu i o najzad uspeli samoubistvu, zahtevajući da se delo ne obelodanjuje«. Sud je ovaj zahtev odbio, a »Politika« je, uz informaciju, dala i sledeći komentar: »Javna je tajnost, međutim, da niz izdavača i pisaca u SAD cinično eksplloatiše nezdravo interesovanje jednog dela američkih čitalaca za privatni život znamenitih ljudi u komercijalne svrhe, ne prezrajući od toga da za ljubav senzacije prilično deformišu lik ličnosti koja je u pitanju«. Da li ovo treba da znači, a tako nekako ispada, da se i »Politika« uhvatila u kolo onih koji »cinično eksplloatiše« »u komercijalne svrhe« »privatan život znamenitih ljudi«?

Nastavak na 2. strani

Onako uzgred

Ljubiša MANOJLOVIĆ

Radnici, seljaci i (?) inteligencija

KAD SU SE, u mojim mlađim danima, pre tri, pa skoro i četiri decenije, pravili revolucionarni leci, počinjali su rečima: »Radnici, seljaci i poštena inteligencija...« Tako su pravljeni pre nas, pa smo mi tako nastavili.

Letke smo tajno pisali, tajno štampali, tajno rasturali. Za tajnost je bila potreba tisina. A usred posla jedan drug, sjajan čovek, pozvano, ali svojeglav, stane da se dene:

— Neću, ne dam! Zašto poštena inteligencija?

— Zato što ima i nepoštene inteligencije.

— Radnici svi pošteni, i seljaci svi pošteni? Neću, ne može! Hoću: »Radnici, seljaci i inteligencija...«

— Poštena inteligencija! — ne menjamo mi kalup ni za živu glavu.

— Onda: »Posteni radnici, pošteni seljaci i poštena inteligencija!...« — tvrdoglav je naš drug.

Bez obzira na sve, morali smo i mi da vi-

ćemo, sve dok ne slomimo njegovu upornost.

Nije lepo, ali tog druga čija je misao bila neobično iskrivljena, druga koji je još i među prvima poginuo u našoj Revoluciji, retko se setim. Ali setio sam ga se sada slušajući neke ocene našeg savremenog stanja, ocene u ovom smislu: Radnici i seljaci dobri i odlični, dok među intelektualcima...

U redu, ako je tako. Ali pogledajmo ipak malo pažljivije. Možda je to samo onaj naš starji kalup protiv koga se, s dirljivom iskrenošću i sa značnim rezonom, jednom davno u jednom srpskom gradu, budio jedan drug intelektualac, dobar drug, verujte, odličan drug.

Šaljiva uteha

JEDNA ŽENA mi se ranije žallila kako neke stvari više i ne razume. Eto, kaže, ne shvata kako je meso poskupe i treći put, a mast nije. Tešio sam tu ženu na šaljiv način:

— Molim vas, drugarice, nemojte zbog toga da se sekirate. Umirite se. Polako, poskupite i mast.

— Kad ono...
Očigledno, ima stvari sa kojima se ni slučajno ne treba šaliti.

Dežurni humor

TOMA MILANOVIC, »Borbin« dopisnik iz Loznice, upoznao nas je sa zanimljivom anegdotom.

Nekadašnjeg člana opštinskog komiteta koji je došao u preduzeće da traži posao pitali:

— Kalve su vam kvalifikacije?

— Baš sad sam završio političku školu.

— U redu, to je za povodne. Ali, kakve kvalifikacije imate za prepodnevni rad?

Ako se urđašo samo u jednom smislu, bivšem članu komiteta, sa takvim anegdotama, neće biti baš lako. Ali, opet, teško i reformi bez takvih anegdota.

Knjiga na panju

IMA KNJIGA čiji je sadržaj otrovan. Banka smanjuje i ograničava izdavačke kredite.

Sve čemo manje biti izloženi riziku trovanja (knjigom).

Opet mesec dana knjige.
Mesec dana, to je mnogo.
Dajte vi knjizi njenih — pet minuta!

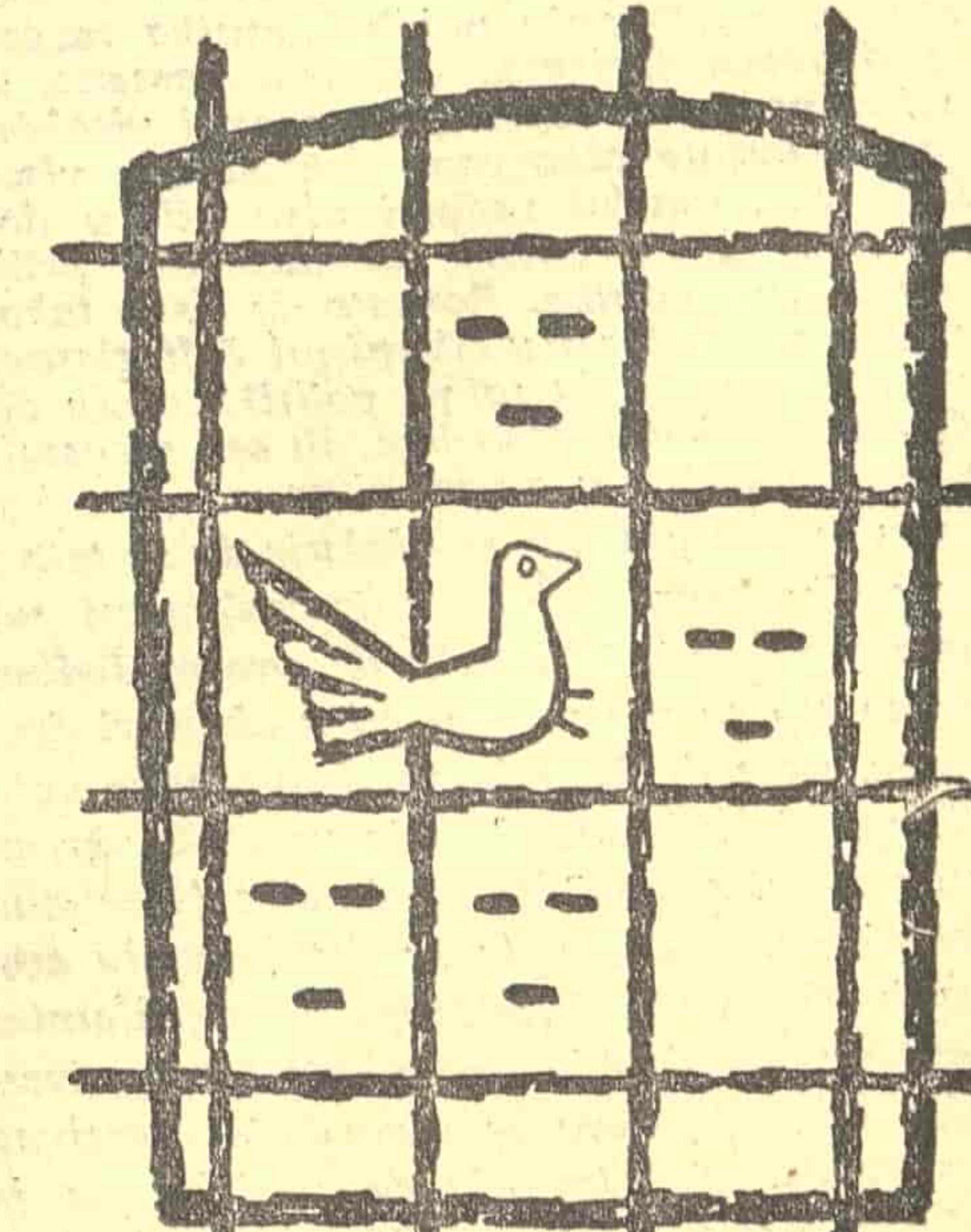
Putevi hirurgije

VADITI ČOVEKU KIČMU, posle ugradivati, pa opet vaditi... i tako to.

Bili smo vrane

JUČE SMO u kolektivu delili — svađibni doci.

*) KOREKTORU: Izvin, druže, ali nemoj ovo ispraviti u varijabilni. Prošli put jedan moj članac u kome je bilo reći o studiju glasilo je: »Studioznan pristup problemu«. Ti si to, bez studiranja, pretvorio u studioznan.

primljene knjige

MAREK FRICHAND: »ETIČKA MISAO MLADOGA MARKSA«, »Nolit«, Beograd 1966; preveo Svetozar Nikolić. Predgovor Vuko Pavićević. Str. 288. Studija poljskog marksista Mareka Frisanda, profesora etike na filozofskom fakultetu u Varšavi, raspravlja probleme marksističke etike. Frisand nastoji da iz raznih radova Karla Marks-a izvuče osnove za jednu marksističku etiku i dokazuje da uslovi za takvu etiku postoje iako Marks za svoga života nije uspeo da razradi jednu sistematsku marksističku normativnu etiku.

NIKOLA DRENOVAC: »ŽIVOPIS«, »Bagdala«, Kruševac 1966. Str. 88. Izbor pesama Nikole Drenovca treba da otkrije sve faze kroz koje je pesnik prolazio za više od trideset godina svoga književnog rada i da nam omogući da potpunije sa gledamo njegovu pesničku fizionomiju.

NADA IVELJIC: »DRAMA«, »Bagdala«, Kruševac 1966. Str. 78. Rukovet lirske pesama koje govore o pesničkim nemirima (da li više zabrinuti za našu stvarnost ili za našu književnost — to

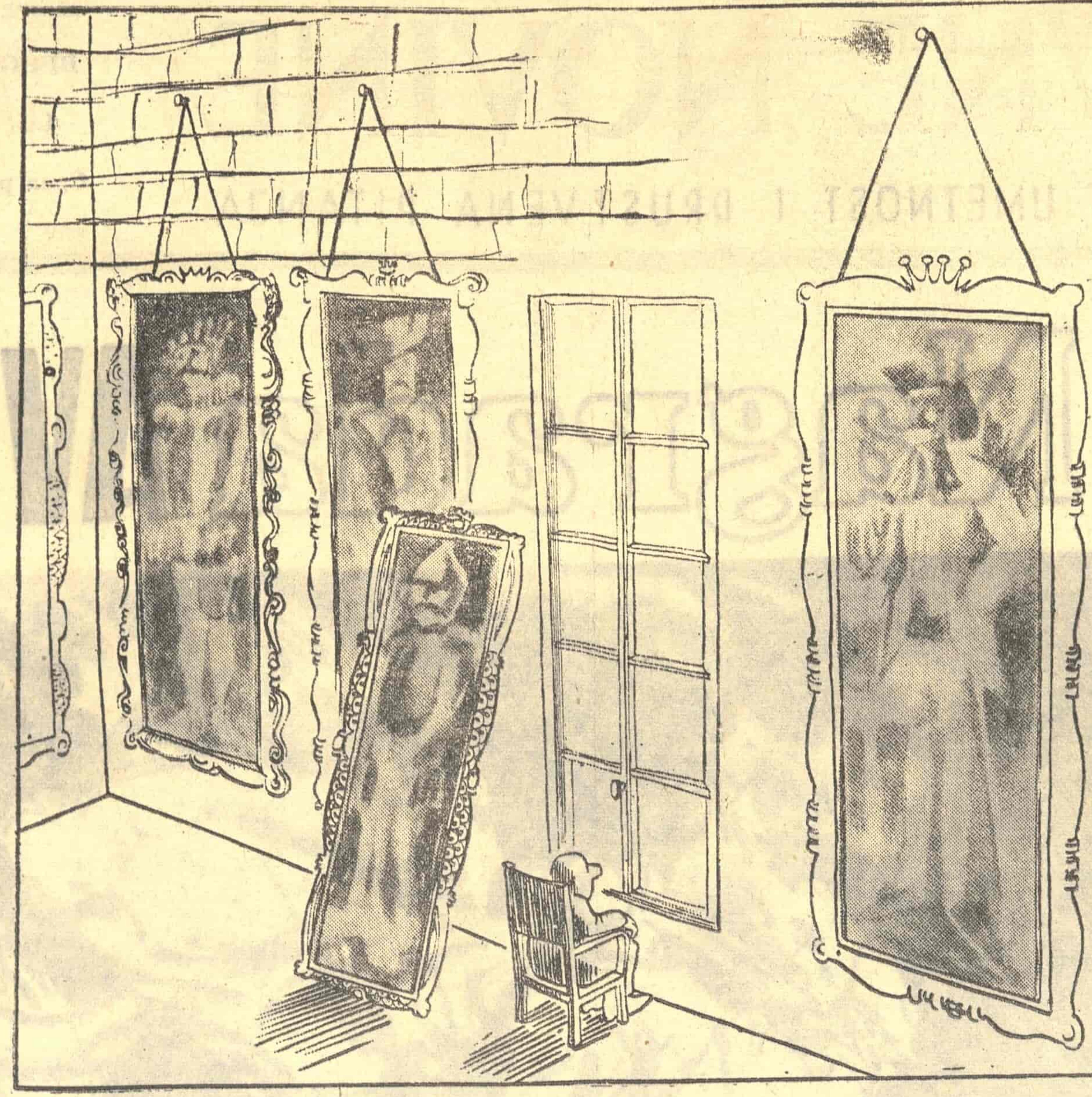
ma i strepnjama i u kojima ona traži odgovore koja život pred nju postavlja).

SEKST PROPERCIJE: »ELEGIJE«, »Nolit«, Beograd 1966. Preveo Mladen Atanasićević. Pogovor Mirona Flašara. Str. 112. Izbor iz pesničkog dela najpoznatijeg rimskog elegičara iz oktavijanovih vremena. Sve elegije posvećene su Cintiji, pesnikovoj velikoj i nedostiznoj ljubavi.

TUGOMIL UJCIĆ: »BILO ME STID ŠTO OSTADOH ŽIV«, Pazin 1966. Str. 48. Vlastita izdanje. Pesme posvećene 25-godišnjici streljanja u Kragujevcu. Ujčić je u to vreme bio profesor kragujevačke gimnazije.

SASA TRAJKOVIC: »HRABRI NE UMIRU«, »Bagdala«, Kruševac 1966. Str. 96. Kratke lirske priče za decu o poginulim herojima narodno-slobodilačkog rata. Trajković uglavnom govori o narodnim herojima koji su ratovali u kruševačkom kraju i o onim partizanskim borcima i rukovodicima koje je sam poznavao.

VINJETE IZRADIO LAZAR VUJAKLJA

se nikada neće sazнатi) i, valjda, zadremali.

To bratsko nadmetanje trajalo je punih trideset minuta. Spiker trećeg programa objavio je, tada, srećno završenu emisiju, kraj jednog malog i honorisanog carstva tople i samozajubljene pretencioznosti, intelektualnog narcisizma, kulturnog snobizma i verbalnog egzibicionizma, svršetak jedne glasovne, govorne, usmene izložbe rečeničkog upitanja i zapitanja. Višokoparnog, veleumnog i, konačno, ipak manje otužnog no komičnog.

Prozna i moderna a nevesala i nategnuta dopuna veselih dečjih brojaličica, ali sada uzdignuta na novo elitnog trećeg programa Radio-Beograda, naravski, za elitne, stručno verzirane slušaoce, hipnotizirane štovace ovog i svakog drugog nemanji sličnosti retoričkog kokodakanja ili pak učenog praznoslovija.

Čiste ruke

POSLE DVE GODINE sudjeluju Treći beogradski opštinski sud doveo je odliku kojom se slikaru Marinu Benzonu zabranjuje držanje bojlera i kumatila u ateljeu u kojemu živi i radi.

Ovo najčuvenije kupatilo u istoriji moderne jugoslovenske umjetnosti, o kome su pisali gotovo svi beogradski listovi, izbacuje se iz ateljea Benzona, na zahtev dveju tužiteljki, koje su pre izvesnog vremena kupile kuću u kojoj Benzon stanuje.

To, u stvari, ništa ne bi bilo čudno da kuća o kojoj je reč nije građena za umetničke potrebe slikara Mladenu Josiću i vajara Sretenu Stojanoviću i da tužiteljke sa umetnošću imaju ma kakve druge veze, sem što stanuju iznad slikara Benzona.

Nedostatak mora Mirkovićevom prikazu sasvim je ispravljen — na svega dve kucane strane, on je ostvario more proizvodljivosti i pogrešnih zaključaka.

Ali nema opasnosti da će se ovaj privatni esteta udaviti u svom okružju — on isuviše dobro ume da plival.

Fredlažemo da ga slikar pokloni sudu koji je doneo ovaku odluku: tužitelji će moći da u njemu operu ruke od monstruognog ishoda procesa!

Leptir stil

JEDAN OD NAŠIH najpoznatijih pozorišnih likovara posle Matije Bana, jedini čovek u SFRJ koji je u stanju da vodi u isto vreme dve pozorišne rubrike, svakako je Milosav Mirković, u krugovima bliškim »Maderie nazvan — Buca.

Ovaj vrli intelektualac premijerskog tipa, piše o predstavama u dva veoma čitana beogradска lista — u »Ježu i u »Ekspres Politici«.

Verovatno usled prezauzrosti, on više nego često pomeša karakter svojih rubrika, pa nas do suza zasmejava svojim ozbiljnim prikazima u »Ekspresu«, poklanjajući nam za uvrat pregršt tuge u »Ježov« rubrici koja bi trebalo da bude smešna.

Jedna od njegovih, u poslednje vreme najbriljantnijih zamerki, jeste svakako ona koja se tiče predstave »Don Žuan« u Narodnom pozorištu, u kojoj je Milosav Mirković, alias Buca, oštrot osudio nedostatak mora da stagnira. Ali, oni otpušteni, ili oni sa kojima je raskinut ugovor, uglavnom su našli posla ne samo na našoj televiziji nego i u mnogim evropskim centrima. Neki su čak i otvorili vlastita studija i sada u luksuznim automobilima dolaze pred svoju matičnu kuću i poručuju da se za njih radi. Majstori koji su ih učili, i kojima su ovu pomagali, sada rade za njih i trude se da ih u svemu zadovolje, jer dobrim delom od ovakvih poružbi i sami žive.

Šta vredi što smo na svetskom festivalu crtanog filma u Mamaji ove godine nagrađeni za najbolju selekciju kada je sami ne cimimo!

Jer, da su prilike normalne — zar bi se moglo dozvoliti da studio koji danas uživa naiviji ugled u svetu dolazi u poziciju da moli razne forme i administratore da pogledaju njihovu međunarodnu listu uspeha i obezbide no koji milion više da bi se nekako životarilo?

Ali nema opasnosti da će se ovaj privatni esteta udaviti u svom okružju.

Projektantima novog zakona o filmu bilo je čudno kada su se predstavnici studija crtanih filmova »Zagreb-filma« pojavili sa jednim skromnim elaboratom u kome su zeleli da skrenu pažnju na svoje probleme. U idealizmu koji im je svojstven usudili su se čak da posluju kao crtani film kao poseban i specifičan izražajni fenomen zaštitni zakonom i na Zapadu i na Istoku.

Međutim, u razgovorima koji su se ovim povodom kuloarski proširili na mnoge centre naše kinematografije ispostavilo se da od crtanog filma svi traže samo nagrade, ali da niko nije spremjan da mu pride u pomoć. Od njegovih majstora.

Nastavak na 12. strani

ma i strepnjama i u kojima ona traži odgovore koja život pred nju postavlja.

SEKST PROPERCIJE: »ELEGIJE«, »Nolit«, Beograd 1966. Preveo Mladen Atanasićević. Pogovor Mirona Flašara. Str. 112. Izbor iz pesničkog dela najpoznatijeg rimskog elegičara iz oktavijanovih vremena. Sve elegije posvećene su Cintiji, pesnikovoj velikoj i nedostiznoj ljubavi.

Dilema pri povetke...

Nastavak sa 3. strane

značenje koje mu pozajmljuje suština i sudbina čoveka; naprotiv, izvesni drugi priovedači skloni su da ljudskom biću nakaleme indifferentno i mehaničko ponašanje »predmeta«, tačnije – ponašanje automata. Na taj način, ovi drugi prevode svoje junake iz vremena ljudske istorije u vanistorijski prostor »predmetnosti«. Ovakvim prevedenjem, savremena tematika se rasplinjava u vanvremenom vakuumu umesto da se ispunjava trajnim ljudskim sadržajem. Tačko je Šołjanov junak (inače časovničar) mašt obolio »gradski sat, koji je poput palme izrastao na otočiću usred raskršća«, i tada se »čak ni kucanje satova nije više čulo«.

Kao priovedačko gradivo, ta »predmetnost« je osnova menja ustrojstvo čitave ove proze, koja se očigledno nalazi na putu svog preoblikovanja, upravo – na prelazu između klasične priповetke i savremenog romana. Izmičući skofastičkom razvrstavanju, ona bi se dala najprikladnije karakterisati kao – kraća proza, slična onoj modernoj noveleti (short story), za koju jedan istoričar američke književnosti veli da »ne je priča više jednu istoriju... nego, po ugledu na Engleskinju Ketrin Mansfield, crta malu sliku ili istoriju života«. No, ako takva proza negira strukturu i tematiku klasične priповetke, pojedini savremeni prozaisti već prevažilaze ograničenje te »moderne« proze, otkrivajući u pozadini »predmete« ili »srećka života« celu jednu ljudsku »istoriju«: ovde, izazetke za brijanje, Vojna Colanović nazire i nagoćeštava, sudbinu nekog odustognog neznanca koji se istom četkom sapunao i brija.

Za razliku od klasičnih priovedača, prozasti ove nove vrste ne pričaju neku minijaturizovanu epsku povest; u isto vreme, nasuprot izvesnim »modernim« novelistima, oni ne iznose ni svoju lirsку ispovest u prozi; u stvari, zatvarajući zev između epike i lirike, oni dočaravaju dramačnu čoveku među ljudima i među predmetima. Pri tom, naši novi prozasti zgušnjavaju dramu u »skeći« svoje vrste: oni sugeriru prisustvo neke opšte nužnosti u podtekstu ispričanog događaja, kao što romansiji priovedaju pojedine događaje u kontekstu opšte nužnosti.

Ovde, međutim, izvesni pisci teže da dramatične odnose među ljudima svedu na mehaničke odnose među »stvarima«, pri čemu – ne retko postavljaju svoje »junake« i mechanizuju njihovo ponašanje. Ispolvavajući se u tonu i stilu njihova kazivanja, ovo svodeće nameće im manir izveštacne ravnodušnosti, čak i bezdušnosti, koja se pokazuje kao jednostrana reakcija na raniji manir u siljene patetike. Otuda, »junace« tih pisaca nalikuju na Dos Passosovu robotizovana lica koja »ne uzimaju učešća u vlastitom životu« (kako kaže već navedeni istoričar američke literature). Za njih se može reći: »Promatrali su tučnjavu potpuno ravnodušnih lica« (Soliani). Ali, takva lica imaju svoje antipode unutar iste ove knjige, na primer – u deci koja nesobično žale svog oboleglog oca-dečkalara, mada im se on vraća papažnji rukici, bez željenih, snesvanih darova (Simon Drakul: »Tudozemljani«). I tako, reagujući na raniju prenaglašenu društvenost, izvesni novelisti su odveć udarili glasom na »ličnost«, da bi najzad i ovu poslednju učutali i okamenili u ravnodušnosti »stvaria«.

Tokom istog reagovanja, oni su nasuprot nekadašnjoj »partijnosti« fetišizovali »autonomiju« svoje reči. Pa opet, »Knjiga priovedaka« ostavlja utisak da se »film« o našoj noveli danas približuje razrešenju dramatičnog konfliktka između »angažovanosti« i »slobode«: konflikt počinje da se razrešava u angažovanju, u angažovanju za slobodu, to jest u jednom nepatvorenem humanizmu koji znači isto toliko očuvanje samih stvari koliko i ostvarenje čovečnosti. Takvo razrešenje dobija preciznu i sažetu formulaciju u sledećim rečima: »Ispuniti svoju dužnost bez naređenja« (B. Zupančić: »Zabava«).

Komponujući ovu knjigu, dr. Čolak kao da je bio inspirisan temom Majakovskoga: da pesnici treba da budu razni i – dobri. Tačka inspiracija ospozibila ga je da odabere priovedače koji su manje ili više jednaki po svom talentu, ali, isto tako, i krajnje različiti (čak i sukočljeni) po svom stilu i pogledu na svet. Zato nam ova knjiga pruža, u prvom redu, jedan informativan istorički presek naše posleratne novelistike, ne narušavajući pri tom ni neophodan standard estetskog izbora.

Radojica Tautović

Mark Bernar

Zola njim samim

»Vuk Karadžić«, Beograd 1966;
prevela Mirjana Lalić

KNJIGA MARKA BERNARA o Emiliu Zoli, »sejaču bura i oluja«, kako su voleli da ga nazivaju, govori na osnovu Zolinog dela, onoga što je on napisao ili izjavio, o tome kako tvorac eksperimentalnog romana izgleda današnjem čitaocu, šta roman duguje Zoli i šta je od Zolinog dela ostalo živo i prisutno. Kao što se interesoval Zolinim književnim delom Bernar se interesovao i Zolinim javnim radom. On se trudio da iz Zolinih knjiga, članaka i izjava sagleda čoveka koji stoji iz svega toga, koji misli sa svojim dobowm živi sa svojim vremenom i nalazi se uvek tamno gde je srediste svih pokreta bilo kakve vrste. Došli su visoko majstorstvo priovedanja u otkrivanju Zoline intimne ličnosti Bernar daje i atmosferu vremena drugog carstva i treće republike, trenutku kada je republika dolazila u krizu i kada je, one koji su verovali u nju, često zabrinjavala i dovodila u časove dubokog očajanja.

Ovakva knjiga se ne može pisati bez velike priručnosti i prave ljubavi prema ličnosti čiji se životopis otkriva. I Bernar nije ravnodušni biograf koji otkriva život jednog pisača ili iznajmljenoj sobi, začinjeno sa nešto pejzaža, malo srceparaljnih patnji i nespretnog seksa. Sve veoma lako za čitanje, još lakše za razumevanje i a najlakše za zaboravljanje.

Kasolin »Tvrdi srce« je vrlo pogodna knjiga za letovanje ili za vikend (mnogi već imaju slobodnu subotu), ali vrlo je verovatno da je moguće pronaći način za prekracivanje vremena koji neće koštati 35 novih dinara koliko je ovu knjigu traže knjižari.

Predrag PROTIC

Prijeđac je uspeo da se održi na piševom sladunjanju novu. Za utehu može da posluži uverenje da iako od Kasolina romana i naporu Jerke Belan neće biti mnogo koristi, neće biti ni velike štete.

Aleksandar BADNJAREVIC

Vjekoslav Mikečin

Suvremena talijanska filozofija

»Naprijed«, Zagreb 1966.

SAVREMENA ITALIJANSKA FILOZOFIJA kod nas je vrlo malo poznata ili, tačnije rečeno, gotovo je sasvim nepoznata. Zato ova knjiga popunjava jednu prazninu koja se oseća naročito otako su snažno ojačale kulturne i druge veze između naše zemlje i Italije. »Suvremena talijanska filozofija« razbija mišljenje većine onih naših čitalaca koji prate zbiravanja u filozofiji da u Italiji, posle Dantea i Benadeta Kročea, nema među filozofima imena koja bi bila vredna pažnje. Ludoviko Deimonat i Duilio Preti među predstavnicima analitičke filozofije i filozofije nauke. Ugo Spirito među sledbenicima Dantileovim (inače tvorac problematizma). Nikolo Abanjano i Enco Pači među sledbenicima egzistencijalizma i drugi nisu svakako vrhunska imena u savremenoj filozofiji, ali zato nisu ništa manje interesantni s obzirom na to kako prilaze rešavanju fundamentalnih filozofskih problema (polazeci sa pozicija egzistencijalizma, logičkog pozitivizma i drugih savremenih sistema mišljenja). Knjiga Vjekoslava Mikečina ostavlja utisak kompletнog i sistematskog pregleda savremene talijanske filozofije u kome su navedena sva značajnija imena i pravci, čak će se teško naći neki filozofski radnik koji je i danas aktivan a da nije ovde barem spomenut.

Posebno bih želeo da istaknem deljak u kome su izložena strujanja u savremenoj marksističkoj filozofiji u Italiji, u kome je dosta iscrpno – tačnije onoliko koliko je to prostor u jednoj knjizi ovakve vrste u ovakog obima dozvoljavaju – pisano o filozofskim concepcijama Antona Gramsija, Dela Volpea i Cezarea Luporinija.

Aleksandar A. MILJKOVIC

Karlo Kasola

Tvrdi srce

»Mladost«, Zagreb 1966;
prevela Jerka Belan

KASOLINU LITERARNU PRODUKCIJU nisu obilazili ni izdavači, ni nagrade, ni prevodioци. Pa i čitaci su još uvek zainteresovani za nju. Eto, čak smo i mi toliko srećni – ovog puta, posredstvom Jerke Belan koja je roman prevela i zagrebačke »Mladosti« koja ga je izdala u svojoj čudesno široko fili šaroliko koncipiranu ediciji »Sirius« – da dobijemo već i drugi njegov roman.

Karlo Kasola se rodio 1917. u Rimu. Diplomirao je književnost te sad radi kao profesor srednje škole. Pored romana i priovedaka objavio je i jedan putopis.

»Kraj jednog službenog putovanja« je izveštaj o jednom procesu u rajsanskim malom gradu Birgilar, provedenom u sumnjuvajučoj brzini i neupadljivosti u ciglo jednom danu. Optuženi su Grul Otac i njegov sin, obojica predstavnici jednog isto toliko časnog koliko i izumirućeg zanata. Kad je Grul Sin već bio na kraju služenja svog vojnog roka i kad je zapravo već trebalo da bude otpušten iz vojske, otac i sin su demonstrativno i javno spališi jedan džep Bundesveća. Kakvo je tu jurištičko činjenično stanje? Da li je to samo grub ispad s oštećenjem stvari ili podmetanje požara u nameri sabotaže? Jesu li ova autsajdera počinila samo besmislicu? Da li su hteli da demonstriraju da pacifističke ideje? Da nije možda čak i komunizam bio posredni?

Ovaj početni stav pruža moralistu i društvenom kritičaru Belu čitavu skalu satiričnih tema i preloma. Kako se, na primer, ovo fatalno činjenično stanje odražava u glavama mesne političke i jurističke prominenčije. Kako ga vide svedoci: priпадnici Bundesvereja, saobraćajni sociolog, sveštenik i razne dame različitog glasa.

Biel je tu često u tokovima svojih najboljih satira i parodija. Ceo splet gluposti, konvencija i praznog hoda u nemackom društvu Bel ume da otkrije. Ima tu preciznog pasaže o porenskoj politici, o službovanju u Bundesveru, o katoličkom kulturnom poslovanju. Jezik mu je konzervativno-parodički birokratski nemački, koji trajnim nizanjem ovakvih suvoparnosti dobija razgolicujuću funkciju punu humorâ.

Bela nikako ne napušta njegov već i u svetu poznati klovnovski motiv, pa je otud razumljiv i njegov međunarodni uspeh, koji je stvarno zaslužen. Njega čitaju od Moskve do Madrida. Ali je vrlo zanimljivo to što je on danas tako reči jedini zabavljajući dveju Evropu i što kao takav povezuje naš podjeleni kontinent.

Aleksandar POPOVIC

IZLOG KNJIGA

Božidar MILIDRAGOVIC

Slepi pevač

I
DUBOKA JE NOĆ, za kapćima slepi
Ostade sunce viđeno pre slepoće
Živ plamen sačuvan, da više ne strepi,
U glasu u kome i zvezde zanoće:
Duboka je noć za kapćima slepi

II (Orfej u Polju)

O VDE ME PRATI SMRT umesto ruže žarka
Koja odbeže oku i dan pomrači.
U velikom uzduhu zemlje više nema varke!
Dolazi cvet koji zna šta znači.
Odve me prati smrt umesto ruže žarka.

Odve me prati smrt umesto vode krotke.
Ne uzeće tice što sleteše odvajno
Na zemlju koja ih sape istinom crvene potke
Slepjena krila ni da manu lažno!
Odve me prati smrt umesto vode krotke.

III (Božur kod Sazlje)

ŠTA DA KAZE BOZURU kog srete kod
Sazlje
Rumen samu i krhku kako da osokoli?
Pevač, na put do slepoće, uze da ga skrije,
Kao sve viđeno što presta da boli,
U zenicu — glas... kod Sazlje...

Stalo je vreme. Tu godine ne žure. Nag,
Samo jedan cvet nadcvetava tugu.
Cvetovima nikad neće biti draž
Ko ga ubere, mirisaće na dugu
I božuri će mu napustiti prag.

IV (Slepi pevači)

POD SLEPIM NEBOM idu slepi pevači
Ka ptici žaru reči živoj u bedem
Zatvoriše se sa slepim suncem, jači,
Glas da održe, vreme da uštede,
Pod slepim nebom idu slepi pevači.

Da kažu: Sunce, više im vid ne treba.
Vatru održavaju oni koji je neće videti.
Videla ih prazna zenica neba...
Do povratka ruže oni će glasom bediti
Da kažu sunce više im vid ne treba.

O vedri pevači koji se nose sa tamom!
Oblak im u glavi u oblaku zrno bune
Plane u vatru, u reč, u sunce iskopano
Iz očiju slepih, miluje i kune.
O vedri pevači što se nosite sa tamom!

V (Noć u Polju)

KAPLJE KUPINA KRUPNA sa krupna crna
U polje... ni zvezda da se ospe, ni da kaže
ime...
Samo se tica врача nakon zime
I u pusto vreme čuje se pesma drozda.

Samo je Polje, jedan cvet ga čuva.
Pevač je zakopao frulu, ko pepeo da razgrne?
Samo noć — kupina, ni vetra da dune...
Bar da tica drozd crnu kupinu kljuva.

O vreme mrtvo, bar voda da poteče:
Sunce s ove strane spali ljute zolje.
Sunce prolazi kroz noć — pesnik reče,
Kosovi su otišli — ostade nam polje!

VI (Utve)

ENO OD NOCI odvoji se tical
Otvori oči da tužne utve odu...
A mislio si da su kamenoga lica
Pevale da skamene i vodu.
Eno od noći odvoji se tical!

VII (Frula)

ČUJE SE FRULA čuje nevidljiva
A stvarna u glasu koji je izdvaja
Iz tankog grla; od oka se skriva
Voda koja izvori svoj utaja.
Čuje se frula, a niko je ne vide
Ko bi da je silom odvoji od pesme
Gde je ta usna? Samo glas ide
I kada je noć i kad se pevati ne sme
Čuje se frula, uvek, živa
Za dobro i zlo i čas kad kritala
Javi se iz nas na sve što se zbiva
I nema joj kraja, pesmom data
Čuje se frula čuje nevidljiva.

Brana CRNČEVIĆ

PIŠI KAO STO ĆUTIŠ

Nema čoveka koji je veći od dosade.

•
Postoje ljudi koji ne postoje.

•
Jednoga dana i mi ćemo sanjati lepšu prošlost.

•
Niko me ne može naterati da mislim sve što kažem.

•
Svakom besmrtnom čoveku cilj je svakoga dana
sve dalje.

NEPRIZNATE MISLI

ESEJ

Milan KAŠANIN

Pesnik i zakon teže

KAD PADNE KAMEN s vrha kuće, to je zakon teže. Ali ako od tog kamena pogine prolaznik na ulici, to nije više zakon teže, nego nesreća. A kad taj kamen ubije, ne nepoznatog prolaznika, nego našeg sina ili kćer, to je za nas takav bol, da ne marimo i da nećemo da znamo ni za kakav zakon; i kada bi nam neko uzeo objašnjavati da je smrt našeg sina ili kćeri nastala po zakonu teže, za nas to objašnjenje ne bi bila naučna istina, već uvreda, a njegov tučač nečovek. A ako bi taj kamen ubio mene ili vas, to već ne bi za mene ili za vas bio užas, već prestanak svega, uništenje sveta. — Nije pad kamena s kuće na čoveka samo zakon teže.

Nesrećan pesnik, umetnik, filozof, uzalud zna ili ne zna da je on žrtva istorijskih, društvenih, porodičnih, novčanih ili bilo kojih zakona i uslova. On se ne miri sa uslovima, on ne može da se pomiri s njima, on bi da piše, govori, slika, živi. I nema dokaza koji bi ga mogli uveriti da je u zabludi, da greši, isto onako kao što se smrtno bolestan čovek ne može uveriti da treba i mora umreti.

Tumačenje umetnosti

NIŠTA NIJE dalje od umetnosti no njeno tumačenje, i ništa je manje ne tumači no suviše reči. Umetnost je starija od doktrina, kao što je život primarniji od misli. Metafizičke injekcije su sudbonosne po umetnosti, i od njih su sudbonosnije po nju još samo političke. Najbolje se slikalo i vajalo kad se o slikarstvu i vajarstvu nije pisalo.

»Prošlost se ne vraća«. Slava velike prošlosti nije u tome što se vraća nego što trajno živi.

Varljivost definicije

MALA ILI VELIKA, jedna umetnička i književna epoha, s mentalitetom svojih ljudi, svojim stilom, bojama, rečnikom, umre, ali ne izumre. Bilo kad, ona se, na istoj osnovi, u novom vidu, tu gde je nastala ili na drugom mestu, opet javi. Neki put, ona živi a da se ne vidi da živi, ili je zovu imenom koje joj ne liči.

Romantizam, između dva svetska rata, nije bio u zapadnoj Evropi na velikom glasu. Prošle su godine dok su se na koncertnim programima pojavili List i Wagner, i dok je neko smeo da prizna da voli Šopena. U to vreme, engleski prerafaeliti su krišom i stidljivo pominjani u istorijama umetnosti; Bajron i Šiler su citani samo po zadatku. Kad se pisalo o Alfredu de Miseu, više se govorilo o njegovoj ljubavi s Žorž Sandovom, nego o njegovim stihovima. Jedino su Rusi ostali verni Puškinu i Ljermontovu, može biti i zbog toga što ni pre ni posle njih dvojice nisu imali velikih pesnika.

U svojoj suštini uvek isti, u imenu uvek drukčiji, romantizam je živeo i između dva svetska rata, samo preobražen, toliko da ga nisu poznavali ni njegov nosioci. Ništa u istoriji književnosti i umetnosti nije varljivije nego definicija.

Romanske skulpture u Šartru i gotske u Strasburu, hrišćanske po imenima i temama, više su klasične po shvatavanju i osećanju nego figure klasicista Kanove i Torvaldsena. Flamsko slikarstvo XV veka, kome je dano ime renesansnog, sve je više nego vaskrs antičke umetnosti i antičke kulture. Baroka nije bilo samo u Evropi XVII veka; bilo ga je već u Egiptu.

Kad pređe u patetičnost i deklamatorstvo, naturalizam neminovno pređe u romantiku, — na primer u romanima Emila Zole i Maksima Gorkog. Romantičan je i futurizam kad od njega ne ostane drugo do njegovih parola, — na primer u stihovima Majakovskog. Stavljanjući i skidajući se sa sebe maske, nadrealizam je isao pod ruku s romantičkom u svim svojim menama, — nema romantičnije figure od Aragona u društvu Elze Triole.

Veliki romantičar u hrvatskoj književnosti nije Šenoa, nego Krleža.

Sličnost i različnost

POHVALE, NOVAC, dobre želje, — i njihove suprotnosti: kuđenje, siromaštvo, — to su spoljni znaci umetničkog i književnog života. Ma šta činilo, nijedno društvo ne može imati drugu književnost i umetnost nego onu u kojoj se, s nepogrešivom tačnošću, kao u najsvršenijem ogledalu, to društvo ogleda.

U vreme renesansa i baroka, u srednjem veku, u antičkom svetu, kad je umetnost stvarana za mase, ne za pojedince, njena sudbina je bila u rukama malog broja ljudi, koji su imali neograničena materijalna sredstva i veliku kulturu. U to vremena, svi slikari i vajari, arhitekti, kompozitori, pesnici, filozofi, lice jedan na drugog, i jedva da imaju među njima pomete nog i zbumjenog sveta. U to vremena, čini se, nema loših umetnika, ni slabih mislilaca.

U XIX i XX veku, umetnost je u rukama svcačim i ničnjim, okrenuta ne k masama, nego k pojedincima, a umetnička i književna dela fantastično različita, po obliku, po lepoti, po idejama, po vrednosti. Nikad se u istoriji čovečanstva nije naslikalo toliko hiljadu glupih slika i napisalo toliko budalastih knjiga koliko za dva veka moderne evropske kulture.

Publika i umetnost

VELIKA UMETNOST ne prilazi ka masama, nego mase k njoj. Kad bi bilo drukčije, orkestar bi se sveo na gusle, a balet na twist. Tol-

stoj je prestao biti ličnost i postao član gomile onog trena kad je napisao prvu narodnu priču. Demagogija je smrtonosna isto toliko po umetniku koliko po čitaoca.

Nije dosta imati oči da bi se razumele japanske knjige; treba znati i japanski jezik i japsko pismo. Gledati slike, to se uči, kao što se uči čitati slova i muzička partitura.

Ko traži od kritičara da mu odabere sliku i objasni mu što je na njoj lepo, za toga je bolje da je ne kupuje. Prvo treba da uči da gleda i zna šta vidi; ako nije lišen slaha, možda će naučiti.

Ima po muzejima i izložbama i takvih namerika koji ništa ne pitaju i sve znaju. Oni i

staklu, mašta i nemir u drvetu, senzualnost u uljanim slikama na platnu. U antičkoj Grčkoj je već sam materijal, kamen, upućivao na jasne misli, za geometrijske ideje, na jednostavnost osećanja i odmerenost reči, isto onako kao što je, u srednjem veku i baroku, u Nemačkoj, u Rusiji, drvo davalo mogućnosti da se brutalnost i instinkti izgovore u fantastičnom obliku. I po materijalu na kom se radi, — pergament, — i po dimenzijama u kojima se daje, — knjiga za čitanje, — miniaturu je predodređena za gracioznu liniju, nežnu boju, skasku. Pastel je došao kao stvoren da se njime slikaju štavate haljine od brokata i napudrane perike XVIII veka. U moderno vreme, čije je slikarstvo prvo čulno, pa zatim ostalo, sve tehnike je prevazišla uljana boja, po meri želje i potrebe za što većim izrazom senzualnosti; iz decenije u deceniju, iz veka u vek, boja je bivala sve svetlij, sve čulnija, sve pastoznija, da, sa impresionizmom i fovizmom, pređe u freneziju i ekstazu. Savremena umetnost, umetnost naših dana, veličanstvena je i ledena, kao što su veličanstveni i ledeni armirani beton i staklo.

na front. Nije zabeleženo da li je imao mogućnost, ni da li je imao volje i smelosti, da pređe brišani prostor pred sobom na bojištu i da, ići da hiljadama svojih sunarodnika i zemaljaka, — čaka, seljaka, zanatlija, trgovaca, intelektualaca, — ode u dobrovolje u srpsku vojsku u Dobrudži i na solunskom frontu i u njoj se tuče protiv svojih nemačkih i mađarskih gospodara. Sudeći po Vasiljevim stihovima, njega, u to presudno vreme, kad je moglo izgledati da će srpskog naroda nestati sa licem zemlje, nije zabrinjavala narodna sudbina. Sav svet je znao zašto ratuju srpski narodi, jedino on nije.

Ako je Dušan Vasiljev uistinu pesnik poraža, tada je to svog sopstvenog. Njegovi sunarodnici su izišli kao pobednici iz ratova koji su vodili ni za što drugo nego da budu gospodari svoje sudbine, a ne tude sluge.

Beda Dušana Vasiljeva je za žaljenje; za divljenje, nije.

Umetnost i prevara

ZAŠTO SE OSECAMO nelagodno kad čujemo o nekoj slici da je falsifikat ili kopija?

Najmanje stoga što ne valja, što je rđavo urađena, ružna. Ima falsifikata i kopija koje i najkrajnje oči teško razlikuju od originalnih dela.

Više nas vreda u kopiji to što ona nije kreacija, već mehanika. Suštinska osobina umetničkog dela je baš u tome što je ono neponovljivo. Pastiš je gola činjenica; originalno delo je otkriće.

Ono što nas uistinu revoltira u falsifikatu i kopiji poturenog za original jeste prevara. Otkrivena obmana pri prilaženju ka umetničkom ili pesničkom delu nije estetički, već moralni bol, i zato i jeste tako ljut.

Umetnost je jedna od onih retkih pojava na svetu — kao dijamant, istina, zlato, ljubav — koja nestaje onog trena kad se laž pojavi u njoj.

O mudrim i naivnim

DA LI TREBA poznavati i piščevu ličnost i njegov život, ili samo njegovo književno delo? Ne bi se trebalo pitati. Pisac je interesantan kao čovek bar koliko drugi ljudi. Obično, više. I ko ne bi htio zagledati u njegovu dušu?

Šta je i koliko jedan pisac stvorio, to ne zavisi samo od njegova dara, nego i od njegova karaktera, njegove volje, rada. Za psihologiju stvaralaštva poznavanje piščeve ličnosti je od primordijalne važnosti, isto onako kao i za poznavanje jednog društva i čoveka u tom društvu.

Ako je jedan pisac, slike, kompozitor bio smešan u životu, dobrodušan, čutljiv, zbulnjiv, zašto to ne kazati? Za čitaoca će to biti veselje ili tuga, iskustvo nimalo manje — možda veće — no što ga daju fiktivna lica piščevih romana. Ako je jedan velik pisac bio veliki mitkov u životu, zašto to precutati? Kad se sudi malom čoveku, koji je i bez suda jadan, zašto ne suditi velikom? Bludnici se daje njeniime ma kako bila lepa.

Velika slava često ide napored sa velikim stramom. Mudri to znaju, ali, ničega se ne stideći, ne govore o tom; čute. Zašto da to ne znaju, ne govore, ne čitaju — kad ne mogu da to rade — naivni? Ne zbog mrtvih, već zbog živih, ne treba da ostanu neprokaženi podlaci i lažljivci.

Čitalac i pisac

BEDA PEVACA i glumca je što reprodukuju tuđa dela, ne svoja, kao što je beda kompozitora i dramskih pisaca što njihova dela ne izvode oni ne drugi. Nikad kompozitor ni dramski pisac ne dočeka da njegovo delo bude jednako izvedeno. Ono je svaki put drukčije, i njegov tvorac, kao i njegov izvođač, i ne zna kakvo je.

Pesnik, pripovedač, romansijer, kritičar živi u iluziji da mu je knjiga, zato što između nje i čitaoca nema posrednika, za druge ljude isto što za njega. Kad bi jedan pisac znao šta je sve koji čitalac pročitao u njegovoj knjizi i kako je u njoj što shvatio, da li bi i dalje pisao?

Prodaja i umetnik

U DOBA BAROKA, u srednjem veku, u vreme renesansa kad su pisci i umetnici smatrani za zanatlige koji služe jednom, pa drugom gospodaru — prelazeći od vizantiskog velikog heterijarha Progona Zgura srpskom kralju Milutinu, od vojvode toskanskog vojvoda ferarskom, ili od kralja napuljskog kralju aragonskom, — smatralo se da umetnici i pisci prodaju robu, ne sebe. U XIX veku, s postankom legende da su pisci i umetnici misionari, duhovni vodi, savest naroda, svakom njihovom prelaženju od jednog poslodavca ka drugom davano je moralno obeležje. Kad su oni — kao slikar Lui David — s jednakom voljom radili za Burbone, za jakobince i za imperatora Napoleona, izazivali su čuđenje, pa i osudu. Zaboravljalo se da je njihova egzistencija bila nerazdvojna od sujete, a njihova slava neodeljiva od zlata, i da su oni radi pljesak i hleba činili samo ono što rade drugi ljudi. S promenama u ljudskom društvu, promenilo se vremenom i to. U XX veku, više se ne zna ko prodaje robu, ko sebe.

Miroslav ĐUROVIĆ

Moji rođaci

K OSTUNJAVI takci
da nevolje i konje lakše uzjašu
da visine i daljine brže ukrote
pola čudnovati pola na sudbinu ljudi
planina im pod koljenom
puška pod ramenom

Kad im grad berićet ubije
stvrdnu se ponosom popritegnu
k nizinama se pravi otiskuju čutke
a žene im bliznad rode za utjehu

do podne očaj i rakiju piju
ljube se i ujedinjuju očevinu i rusiju

popodne se noževima izbodu
u grobove djedova silaze da prekonače
kad avion vide ratove dociju
jesu li zardale zakopane puške
nježnije miluju ovce no žene
a ljuđe ko glave muške
da apsurd zaborave traže one stvari
zubom ljube jer usna krvari
Imaju lica negativ zemlje
radaju se stijedi a umiru mlađi
za godine ne pitaj ne sabraju
snježnogi im u kostima šume u snovima
brzo se oblačaju još brže razvedre
ni šamaru ni poljupcu ne vjeruju.

ne prođu kroz dvoranu jedne umetničke galerije nego još sa praga kažu da im se ne svidaju izložene slike i skulpture. To su gluvi koji se čude onima što čuju.

Postanak dela

KAO STO JE DOBRA SLIKA samo ona koja je živila od života, tako su dobri stihovi samo oni koji su prirodniji od proze. Ticijanove boje nisu prirodne, nego njegove. Kad bi bile prirodne, tad bi svi slikari bili Ticijani. Umetnikove boje ne postoje dok ih on ne stvori, kao što ne postoje zvuci dok ih muzičar ne napiše.

Ni najingeniozne tuđe doktrine ne čine i ne mogu činiti suštinu stvaralačkog rada. Nema umetničkog ni književnog dela bez životne drame, niti književnika i umetnika bez sudbinske borbe: veliki pisci i umetnici su samo oni koji su u sukobu sa sobom i sa svetom.

Lasta ne leti što je gladna, veš što ima krila.

Misao i tehnika

UVEK SU SE bogatstvo i sila objavljivali u mramoru, raskoš u plemenitim metalima, religioznost u ikonama, mistična misao u bojenom

staklu, mašta i nemir u drvetu, senzualnost u uljanim slikama na platnu.

U antičkoj Grčkoj je već sam materijal, kamen, upućivao na jasne misli, za geometrijske ideje, na jednostavnost osećanja i odmerenost reči, isto onako kao što je, u srednjem veku i baroku, u Nemačkoj, u Rusiji, drvo davalo mogućnosti da se brutalnost i instinkti izgovore u fantastičnom obliku. I po materijalu na kom se radi, — pergament, — i po dimenzijama u kojima se daje, — knjiga za čitanje, — miniaturu je predodređena za gracioznu liniju, nežnu boju, skasku.

Pastel je došao kao stvoren da se njime slikaju štavate haljine od brokata i napudrane perike XVIII veka.

U moderno vreme, čije je slikarstvo prvo čulno, pa zatim ostalo, sve tehnike je prevazišla uljana boja, po meri želje i potrebe

za što većim izrazom senzualnosti; iz decenije u deceniju, iz veka u vek, boja je bivala sve

svetlij, sve čulnija, sve pastoznija, da, sa imprezionizmom i fovizmom, pređe u freneziju i ekstazu.

Savremena umetnost, umetnost naših dana, veličanstvena je i ledena, kao što su veličanstveni i ledeni armirani beton i staklo.

staklu, mašta i nemir u drvetu, senzualnost u uljanim slikama na platnu. U

NOB u delima likovnih stvaralaca

ONO JE DRUGI PUT da Galerija Doma JNA u Beogradu, pozivajući slikare, vajare i grafičare iz naše zemlje, organizuje izložbu sa temom Narodno oslobodilačka borba. Revolucija, ta eroika naše novije istorije, koja je imala u svojim redovima i svoje neposredne hroničare i tumače među književnicima i likovnim stvaraocima, revoluciju, kojoj se i danas izvesni umetnici spontano vraćaju kao izvoru svoje stvaralačke inspiracije, treba i ovom prilikom da posluži kao podstrek i motiv i da u jednom širem obimu okupi stvaralačke snage, bez obzira na njihove različite estetičke stavove, estetsku opredeljenja i idejno-plastičke preokupacije. Zamisao organizatora je zanimljiva, ali su i problemi pred kojima su se našli slikari, grafičari i skulptori, besumnje, složeni. To su problemi koji su uslovjeni mnogim objektivnim okolnostima i koji sadrže niz pitanja pa prema tome i dileme u njihovom rešavanju. Uzimimo jedno od njih — pitanje teme. U ovom slučaju to je centralno pitanje iz kojeg proizlaze, rekao bih, drugi, ostali problemi, odnosno posledice koje su u neposrednoj vezi sa plastičnim kvalitetima dela, sa samim delom. Reč je, naime, o jednoj određenoj temi, o revoluciji, koja sama po sebi, ma koliko bila široka, nije nešto izmaštano; to je tema pojavnosti, realnih događaja, istorijskih činjenica. I dok, na primer, u literaturi takva tema, kao i svaka druga, može postati medijum, može se stvaralački transponovati u ovom ili onom pravcu, kroz simbole i metafore a da se pri tome ne prenabegne njena suština, s jedne strane, i, s druge, da se ne zanemare, niti naoruše, čisto literarne, dakle, umetničke vrednosti — u likovnim umetnostima situacija je drukčija. Moć i dejstvo slike, ako je zadata ono pravo, bez obzira iz koje je epohе, kakvog je stila ili kome pravcu pripada, izve je iz njegove autonome, plastične strukture koja se po svojoj prirodi ne može baviti na direktni, očigledan način nikakvim detaljnijim analizama — uzrocima i posledicama... — određenih pojava i stanja, mada takva struktura kao plod ljudskog doživljaja i osećanja, odraza i izraza jednog vremena upravo sama može i treba da posluži drugima kao predmet za takva razmatranja. Jedna konkretna tema činjeničnog značenja, dakle, teško se utkiva u strukturu slikarstva, što ne znači da ova pretpostavka potpuno isključuje mogućnost njenе interpretacije u slikarstvu, ali pokušava, u skladu sa ograničenim prostorom koji ne omogućuje temeljnja razmatranja, da donekle ukaze na osobnost takvih poduhvata i njihovih realizacija. U stvari najčešće dolaze do izražaja dve alternative prilikom prilaženja spomenutoj problematici. Ukoliko se autor drži neposrednoj temi i pretostavi je ostalim elementima, autonomnom likovnom jeziku, u njegovom delu će se ogledati bukvalnost opservacije, uz to, ono će odveći imati deskriptivan, ilustrativni karakter. U drugom slučaju, kada se slobodnije prepusti svojoj imaginaciji i transpoziciji, kada se oslanja na vlastita osećanja obuzet i plastičnim problemima, autor napušta okrilje teme zanemarujući njenu ulogu, čak zanemarujući i njenu aluzivnu usmerenost u užem smislu čime proširuje značenje slike, čineći je univerzalnijom, ali u krajnjoj liniji, u pogledu teme čini je manje „čitljivom“ i „nepreciznom“. Treće, najredeći i najteže, rešenje je ono u kojem slikar ne iznemera ni umetničku strukturu niti smisao i ulogu tematike pronalazeći celisdonje odnose, uzajamnu vezu između teme i plastičkog sadržaja slike. Ovakva rešenja su danas teža jer je u vremenom likovnom stvaračtvu izmenjen značaj teme kao takve, čime je ona, još više, kao „jasno određena“ činjenica izgubila značenje. A posmatrati i prosudjivati ovaj problem u savremenog konteksta znači da bi zanemarivati, a time, implicitno, i negirati, sve ono što se danas dešava na umetničkom planu.

Prilikom prilaženja i ocenjivanja izložbe organizovane na temu narodnooslobodilačka borba (vratimo se najzad neposrednije njoj) treba imati u vidu niz činilaca koji su van onih uobičajenih, subjektivnih, mogli da uticu i koji su uticali na ostvarenja učesnika ove manifestacije. Na toj vrlo obimnoj izložbi malo imaju autora koji su uspešni da premoste prepreke koje su im iskršili. Među slikarima, daleko je to najbolje učinio Krsto Hegedušić, a zatim slično Milan Cmelic, Boris Held, Kiro Nunevski i Miodrag Rogić; od vajara treba istaći Ota Loga, Ivana Sabolića, Milorada Damjanovića, Momu Krkoviću i Vidu Jocić, a od grafičara Mirsada Berbera i Branislava Makaša, dok se crtežima ističe Milić Stanković. Uz ove autore, i onih čiji su radovi i zanimljivi i kvalitetni, ali su van domena postavljene tematike. Međutim, najveći broj autora zastupljen je deskriptivno-ilustratorskim rešenjima koje često proizmaju prenaglašeni patos.

Na kraju bih samo napomenuo da ove nije bilo reči o temi generalno uzetoj niti o njenoj ulozi u likovnim umetnostima upravo, već o jednoj specifičnoj vrsti teme i njenom ad hoc primenjivanju.

Vladimir Rozić

Premijera filma »SAN« Puriša Đordovića

FILM REVOLUCIONARNO - POETSKI SANOVNIK

U NIZU neobičnih filmova sa ovo-godišnjeg Pulskog festivala, film »San« Puriša Đordovića je izazvao najviše nedoumica zbog svoje čudne vizuelno-dramaturške strukture, prividno neorganizovane i haotične, ali u suštini vrlo originalne, jer u njoj prepoznamo osoben način filmskog mišljenja kojim su na najbolji način rezultirale izvesne autorove tematske preokupacije.

U izvesnom smislu, »San« predstavlja završnu fazu jednog ciklusa i konačno otplaćeni dug jednom periodu naše revolucije, za koji Đordović vezu intimni doživljaji i emocija. Ta dramatična 1941. godina, na malom prostoru dva srpska grada koja su u vreme najčešćih nemackih ofanziva na svim frontovima sanjala svoj slobodarski san, postala je za reditelja veliko stvaralačko iskušenje koje traži da se proveri i dostojno evocira njena istorijska i revolucionarna suština. Zato »San«, u stvari, znači svesni raskid sa jednim uobičajenim načinom umetničkog evo-

ciranja tog perioda i pokušaj da se pronadu nove forme interpretacije koje će patetično-revolucionarnoj emocionalnosti dati dostojnije umetničke poente. Puriša Đordović se pre svega nadovezuje na sopstveno delo, na neke svoje dokumentarne filmove, a naročito na »Devojku«, koja takođe tematski izrasta iz kratkih filmova, a u monažnom postupku i vizuelnoj stilizaciji direktno prethodni »Snu«. »Devojkas« je bio film dosledno sprovedene kamerno-vizuelne stilizacije, primenjene na dramaturšku fakтуru u kojoj se smenjuju priče devojke, mladića fotografata i Nemačca. Međutim, to nije bila rašomon-ska dramaturgija u kojoj četiri četiri ličnosti iznose četiri različite verzije, već priča mozaičkog sklopa koja sve svoje sadržinske koordinante konačno sažima u završnu emocionalnu poentu.

Svoju poetičnost i supitljost »San« ipak postiže na račun stiliske čistoće kojom se odlikovala »Devojkas«, što ne znači da u »Snu«

ne uočavamo osnovne dramske tokove, već je reč o tome što se, na pojedinim mestima, mehanički — pomoću reza — napušta prepoznatljiva realnost i radnja sitira u budućnost, čime se, na izvestan način, narušava misaona nadgradnja filma. Racionalnim i tehnički naglašenijim smenjivanjem realnih i irealnih tokova priče možda bi se dobilo u većoj čistoti doživljaja i dramskom kontinuitetu. Ali Puriša Đordović nije računao toliko na pravila iz dramaturgije, koliko na slojevitost strukture, baladičnost forme i junake ove sugestivne priče, koji nošeni ustaničkim vihorom, sanjaju zajedničke ciljeve borbe i u košmaru čelika i dima prenose svoje snove u budućnost, da bi se znalo zašto se ginulo i koja je cena bunta i otpora u kojemu je sagorela mladost čitave jedne generacije. Dečak i devojka, politički komesar Lazar, kao i ostali junaci, žive i sanjaju uporedno sive male intime, sa sveukupnom kolektivnom dramom, stalno pre-

ispituju svoje želje u odnosu na san koji je uvek prisutan kao opomena i podstrek, gine u plemenitom iskušenju istog sna, da bi svi, na kraju, stigli na onu užvišicu ispod koje, uz tutnjavu nemackih detonacija, nastavlja svoj jugavci put malo voz, simbol revolucije.

Sabirajući svoja iskustva iz ranijih filmova (mozaička priča, unutrašnji ritam filma, intoniran ritmom melodijskih partitura, ljudbavna tema koja se uvek razvija uporedno sa dramom kolektiva, montažni postupak diktiran uslovnostima muzičke kulise ili teksta, dramskog fragmenta ili detalja itd.), Puriša Đordović ostvaruje film izuzetne osećajnosti, revolucionarnog patosa i vizuelne poezije. Koristeći elemente stilizacije iz ruskih filmova, pri čemu su asocijacije na Dovženka najbliže, dočarava nam ambient i psihologiju tog vremena, kada je trebalo najviše verovati i kada je cena sna bila najsukupljena.

Zato pred nama imamo kompletni autorski film koji označava proširenje Đordovićevih tematskih preokupacija, pre svega u psihološko-poetskom smislu, ali takođe i na planu filmskog izražavanja. »San«, kao uostalom i »Devojkas« koja mu je prethodila, rešava svoju vizuelnu faktuру po ugledu na »Kontrabas« (vizuelna stilizacija, montažni princip), dok se muzički nastavlja na »Pesmu« u kojoj je postojao melodijski sukob između naše revolucionarne i nemacke pesme.

Muzika u filmovima ovog autora ima uvek stvaralačku funkciju i kao tema za sebe zahteva posebnu analizu. Uvek u nastojanju da se dođe do prave intonacije kojom će se postići ili dramska tenzija ili emocionalni kontrapunkt, muzička kulisa mora da ravnat i da se razvija, da bi se u montaži sila u zajedničku orkestraciju sa dramskim sekvencama, dajući im snagu i intenzitet koji one često same po sebi nemaju. To su uvek narodne i romantične revolucionarne pesme koje oživljavaju uspomenu na jedno vreme čije je zanose i prkose Puriša Đordović morao da evocira u osećanje intimnog duga i duboke unutrašnje potrebe.

Bogdan Kalafatović

TRIBINA

Marija MITROVIC

Upoznajmo kulturu a ne razmirice

Povodom intervju Janeza Menarta

TOKOM proteklih dve godine »Književne novine« su objavile nekoliko razgovora sa slovenačkim piscima. Poslednji u tom nizu — sa Janezom Menartom — pokazao je da ta vrsta upoznavanja nosi vrednost neposrednog ulaganja u pesnikovu poetiku, ali isto tako da razgovor može da zbuli pa i ražeći čitaoca ako se o opštih i osetljivim pitanjima govorim improvizovan, ne poznavajući ili prenebregavajući činjenice, ako se u naše zajedničke probleme unoše neka lična, razračunavanja.

Poslednja rečenica u uvodnoj napomeni voditelja ovog razgovora Ljubiša Đidića glasi: »U uopštenim pitanjima, vezanim za određenu ličnost nalaze se interesantni pogledi i stavovi jednog savremenog slovenačkog pesnika o kulturnim i književnim prilikama«. Kako nam za razumevanje i objašnjavanje alogičnih tvrdnji — kao što je ova o nalaženju interesantnih pogleda i stavova u uopštenim pitanjima — preostaje samo subjektivna interpretacija, dozvoljeno sebi da alogičnu formulaciju tumačimo kao Đidićevu pasivnost u vođenju razgovora, a to opet znači da ćemo sa više prava smatrati Menartova mišljenja autentičnim.

U prvom delu razgovora Menart je izneo svoje estetičke stavove, trudio se da maksimalno objektivno ukaže na one komponente koje su ga učinile najpopularnijim pesnikom Slovenije. Pozitivan odnos prema društvenoj odgovornosti jedan je od osnovnih ciljeva njegove poezije. Prema Menartovim rečima, u čitaocu treba »budit volju prema životu, želju za saznanjem, htjenje za istinom i smisao za lepotom«. Sav u želji da razume čoveka i da kao pesnik bude shvatljiv i razumljiv, da, dakle, uspostavi komunikaciju između sebe i društva, Menart je ličnost u kojoj se sastuču intimna streljštenja i ona koja mu nameće funkciju predsednika Društva slovenskih književnika. Ali baš zbog toga u razmišljanju o »kulturnim i književnim problemima«, koja zauzimaju drugi deo razgovora, ne ogleda se samo shvatjanje »jednog savremenog slovenačkog pesnika«, već, makar i nehotice, stavovi »određene ličnosti« — predsednika Društva slovenskih književnika.

Podsetiće na neka, po mom mišljenju, nedrživa mesta u Menartovom odgovoru na pitanje o međurepubličkim literarnim odnosima. »Ne spadam u one, kaže Menart, koji smatraju da se u jednoj kulturnoj sredini piše prema

o tome što se događa u drugim. Gledajući na količinu događaja, piše se dovoljno, mada mislim da je sporno to o čemu i o kome se piše... Tako se, na primer, u Srbiji uglavnom ne piše o onim delima, ličnostima i događajima koji su najznačajniji u slovenačkoj kulturi, već o onim našim ljudima i njihovim delima koji u srpskoj kulturnoj sredini imaju najbolje (da budem kratak i jasan) »recipročne ekspoziture«... Na taj način se stvaraju lažne ličnosti. Da ne budem previše apstraktan: koliko mi je poznato, danas u Jugoslaviji za slovenačke kulture ličnosti važe neki pet književnika... na koje kod nas jedva i ozbiljno pomislij da kaši na istinske umetnike. (Podvukla M. M.) O ovom problemu će se dobiti sasvim drugaciji utisak ako se, recimo, prelistaju pet poslednjih godišta časopisa »Izraz«, »Savremenik« i »Delen«, što je minimum da bi se argumentovano govorilo.

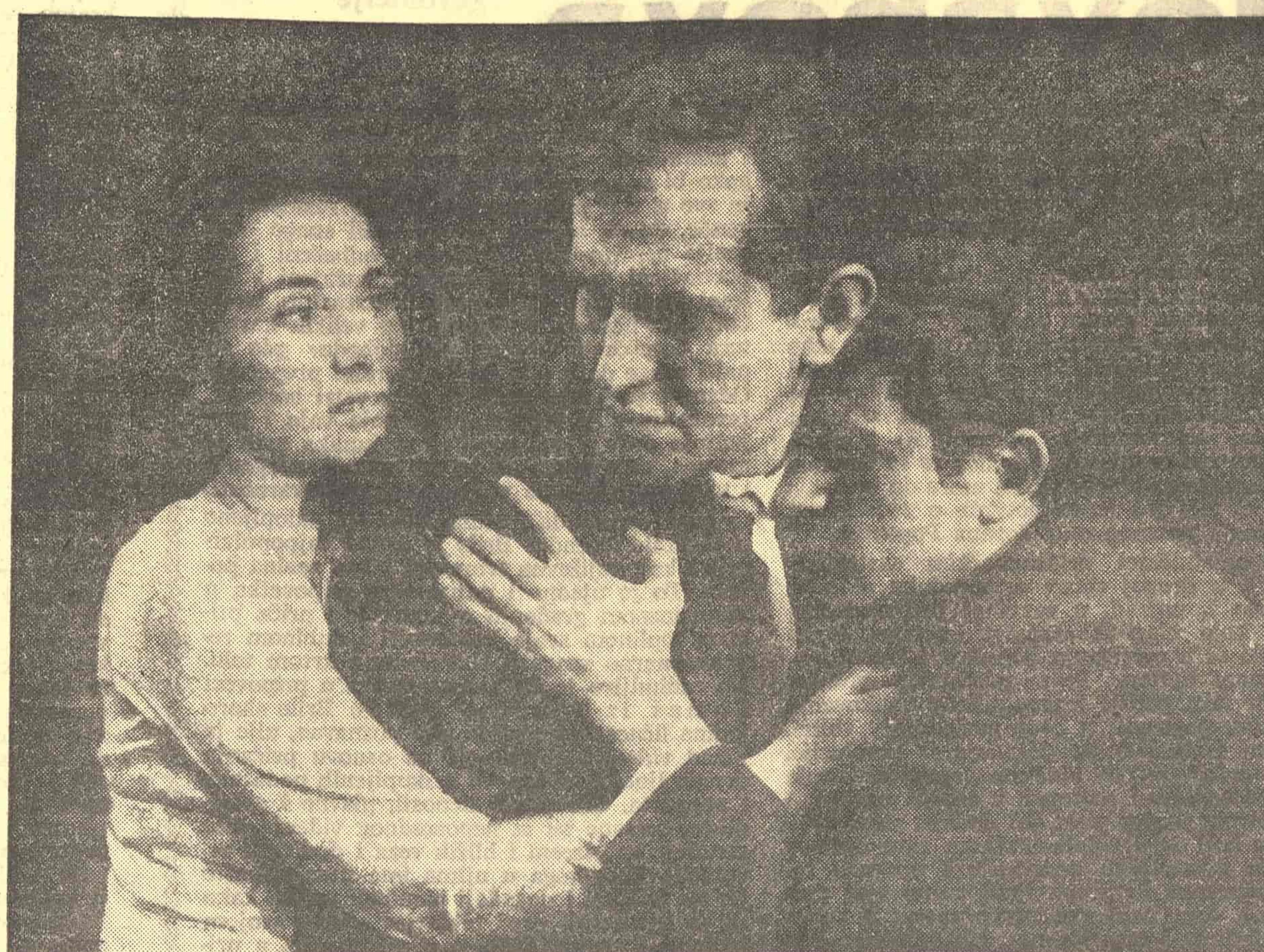
Veći deo prvog broja »Izraza« za 1961. posvećen je slovenačkoj umetnosti: Drago Šega piše o slovenačkoj poeziji, Jože Pogačnik o Francu Prešernu, Stanko Tomašić o Kajuhu i njegovoj poeziji, Marijan Lipovsek o muzičkom, a Aleksandar Bassin o likovnom stvaračtvu. Studije i eseji Jožeta Pogačnika (»Problem proučavanja starijih književnosti«), »Misaona i stilska dinamika slovenske književnosti«, »O tome što se događa u drugim. Gledajući na količinu događaja, piše se dovoljno, mada mislim da je sporno to o čemu i o kome se piše... Tako se, na primer, u Srbiji uglavnom ne piše o onim delima, ličnostima i događajima koji su najznačajniji u slovenačkoj kulturi, već o onim našim ljudima i njihovim delima koji u srpskoj kulturnoj sredini imaju najbolje (da budem kratak i jasan) »recipročne ekspoziture«... Na taj način se stvaraju lažne ličnosti. Da ne budem previše apstraktan: koliko mi je poznato, danas u Jugoslaviji za slovenačke kulture ličnosti važe neki pet književnika... na koje kod nas jedva i ozbiljno pomislij da kaši na istinske umetnike. (Podvukla M. M.) O ovom problemu će se dobiti sasvim drugaciji utisak ako se, recimo, prelistaju pet poslednjih godišta časopisa »Izraz«, »Savremenik« i »Delen«, što je minimum da bi se argumentovano govorilo.

U diskusijama o tokovima i strujama u savremenoj literaturi i o savremenoj jugoslovenskoj proizi objavljivanim u »Delcu« slovenački stvaraoci istina nisu uzimali učešće (čijom kriticom nije nam poznato), ali i u ovom časopisu je, naročito u poslednje vreme, zastupljena i slovenačka literatura — najčešće avangardna poezija najmlađih: N. Grafenauer, T. Šalamun, F. Zagoričnik, Braco Rotar, I. G. Plamen, mada se pojavljuju i imena Daneta Zača, Vena Taufera, Gregora Strniša pa i Cirila Zlobeca i Edvarda Kocbeka. Jedno vreme (1965. i do sredine 1966) Ljubiša Đidić je prikazivao slovenačke časopise za »Delac«. Nisu izostali ni eseji (o Hingu, Srećku Kosovelu, o savremenoj slovenačkoj pripovetki).

»Književne novine«, naročito u poslednje dve godine, objavljaju slovenačku liriku u prevedu (ponekad i u originalu), kao i prikaze neprevedenih knjiga (Janez Menart, »Semafori mladosti«; Beno Zupančič, »Meglica«; Miško Kranjec, »Ukradena ljubezen«; Kajetan Ković, »Ogenjova«; Niko Grafenauer, »Stiska jezika«). Iako je osnovna Menartova teza — da, naime, nema sistema u obaveštavanju o kulturnim zbivanjima u našim republikama — tačna, ipak njegov apel za poboljšanje takve situacije osećamo kao praznu parolu iz više razloga: Da bi plan međurepubličkog upoznavanja bio plodan, svestran, nevezan samo za jedan pravac estetičkih shvatanja, i da bi u punoj stvarno postojao kao potreba, a ne kao formalnost i kao ograničenje, trebalo bi u punoj meri da se angažuju upravo republička društva književnika, konkretno, pošto je reč o predstavu. Nastavak na 11. strani

SUMNJA I IŠČEKIVANJE

Premiere:
 »PRLJAVE
 RUKE«
 Ž. P. Sartra
 i »DON ŽUAN«
 Ž. B. P. Molijera

RADMILA ANDRIĆ, LJUBA TADIĆ I MISA JANKOVIĆ U »PRLJAVIM RUKAMA«

ONOG ČASA kada mladi Igo (Miša Janketić) puca u Oderera (Ljuba Tadić) u nama mora da se javi nespokojsvo: ova scena iz »Prljavih ruku« u režiji Bore Draškovića, a na pozornici Jugoslovenskog dramskog pozorišta, neodoljivo asocira na sličan prizor iz čuvenog Vajdingov filma »Pepeo i diamant«. Tamo Cibulski (bolan simbol uništene mladosti) odjednom shvata da svako dalje obraćavanje gubi smisao. To je poraz, ali ne onaj politički i ideološki, već njegov lični i intimni. I zato se mladi čovek oseća onoliko prevaren. Ako u ovakvom raspoloženju on ipak pristaje da puca, to je samo zato da bi dokrajio svoju licičnu tragediju. Vajda, i sam inspirisan Sartrom, čini veliki napor do u njemu osećanje sopstvene smrti ne pretvoriti u magnovne pune iskrenosti i čežnje za ljudskom toplinom. I tada — smrtno pogoden funkcijer pada u naručje svoga ubice da bi ovaj u njegovim očima video sasvim jasno i svoj smiraj. U scenskoj varijanti ove antologiskih scena Igo se pripaja uz ranjenog Oderera, grli ga kao oca i prijatelja, pati i previja se kao da je pucao na samog sebe. Da bi se ipak stvorila zabuna tu je i Igoova žena Džesika sa svojom površnošću i izveštaločnošću; ona se veša o Oderova ramena želeći verovatno što mu ipak nije postala ljubavnička. Šta se sa ovim postiglo?

Međutim, glavno iznenadenje tek predstoji: to je sama smrt Igoova, uz grčenje i nastaranje na rafale. Tada postaje svakom jasno da je stilizacija pokreta i samog izraza Miše Janketića u svemu inspirisana čuvenom kreacijom slavnog Cibulskog. Samo što, na žalost, ovaj tehnički egzibicionizam nijednog trenutka ne može da stvori iluziju djamanta u pepelu. Drašković je tu želeo da bude daleko čišćiji i racionalniji, tako da njegov vizuelni efekti ne otkrivaju u svemu svoj smisao. Da li dovlačenje ranjenog Igoa do česme može da bude usaglašeno sa rediteljskom neutralnošću koja je samo čas ranije, dok su se redali rafali, nervozno naglašavana?

Na ovoj analogiji se insistira upravo zbog toga što strukturalno razjašnjavanje predstave otkriva prisustvo tih stranih agensa i njihovo lociranje u prostoru pre nego što je u svemu i oformljena rediteljska konceptacija. Otuda ona vidljiva disharmoničnost između pojedinih realističnih i stilizovanih blokova. Zar sve scene sa Igoom nisu maksimalno reducirane na spoljne efekte, geometrijsko rešavanje prostora i ritmičke sheme (večeras sa Olgom, scene sa Džesikom i prevratanje po krevetu). Razrađujući linije Drašković je uspeo da Janketića pretvori u crtež, pa se stiče utisak da je celo vreme zbijanja i sam glumac svoje unutarnje samosaznanje shvatao isključivo kao funkciju. Njena apstraktnost je i u tome što upravo u prisustvu drugih nastoji da zadrži ovu neprirodnu zatvorenost. Nasuprot tome, Oderer se iskaže kao kompaktna unutarnja masa koja svojom autentičnošću svuda oko sebe širi i oblikuje realnost. Tako Ljuba Tadić, mimo piscu i reditelja, u ovom ambijentu zadobija posebno mesto, pa njegova igra postaje jedno predstave. Sve ono što se zna o Odereru, kao čoveku i funkcioneru u partijskom vođstvu ne užima se kao potova činjenica i zato se unapred odbacuje svako apriorističko spoljno definisanje čoveka. Tadić se ne uživljava, u tute osobine već nastoji da izradi svoje vlastite koje upoznaje kroz unutarnje prodriće ka suštini. Time je potpuno namušten svaki tradicionalizam u izražavanju, tako da ova živa ličnost ne samo da obrije oblik stvarnog već se iskaže i kao bit pravih ljudskih i estetskih vrednosti. To je lik koji treba videti i ne opisivati, jer samo tako će preći u naše sećanje kao neizbrisivi trenutak ushićenje glumačkom umetnošću. Ljubi Tadiću nije pošlo samo za rukom da napravi svoju do sada najprelijulju ulogu i verovatno kreaciju sezone, nego i da pokaže šta znači afirmacija čovekove ličnosti kroz izvorni scenski doživljaj.

Scenografiju i kostime spremio je Vladislav Lalicki, a delo je prevela Olga Savić.

Već kod prvog aplauza postalo je jasno da premijera pripada Zganarelu Mije Aleksiću, a ne Don Žuanu Jovana Milićevića. Dogadaj sasvim kuriozitetan i zato Boročanova postavka Molijerovog »Don Žuana« na velikoj pozornici. Na rodnoj pozorištu budi posebnu pažnju. Šta je razlog da jedna podređena rola potpuno zaseni slav ног i nenadmašnog junaka? Nije li zbijanje na sceni potpuno preinačilo svoju strukturu i izmaklo rediteljevim željama?

Braslav Boročan se srušiće zaneo nad poznatim esejem »Don huanizam Albera Kamija (inspirisanog legendom a ne delom). Rezime pažljivog čitanja može se naći u programu gde se reklamira kao nova vizija popularnog Molijerovog dela. Ali, kako je veoma teško reči, da dati izvornu scensku formu, predstava nam se nudi u začujućoj inferiornosti. Kamijeve dosta uopštene meditacije na temu apsurdne čoveka poštovane su samo u toliko što je izostalo istinski savremeno tumačenje Molijerove komedije, još uvek za nas neobično žive, agresivne i scenski nadavne moćne.

Reditelj je uspeo da nade mogućnosti za sebe u nijihovim interpretacijama, tako da je oblikovao

Seks i nasilje

POSTOJE izvesne drame koje je nemoguće meriti »njima samima«.

Jednostavno — ispadaju iz okvira dramaturgije, postaju neka vrsta zagonetke ili teškog sna ili more, pa kada čovek hoće da ih vrednuje, da im izmeri težinu ili odredi o čemu se radi — suoči se sa vandramaturškim kategorijama.

Posebno prikazivanja Lebovićeve najnovije drame »Lutka« našao sam se u nedoumici. Šta je to što sam gledao?

Da se podsetim!

Bivša logorašica, koja je bila lutka u »kući lutaka«, bila je prisiljena da spava sa velikim brojem nacističkih vojnika. Upravitelj te kuće zadovoljstva, kome preti suđenje, pronalazi je mnogo gospodina posle svršetka rata, stavljajući je pred dilemu: ili će svedočiti protiv njega i tako uništiti srećan brak ili će cutati i na taj način se odreći osvetne. Ako prizna svoju prošlost na koju je bila prisiljena — hoće li uglađeni muž moći da ostane i dalje uglađen? Tu su i slatka dečica i mafistofelski obojeni bivši esesovac Emil Grabner i prijatan enterijer i efektna špic. Šta da se radi?

Pisac nas ostavlja u dilemi.

Govoreći o interesovanju koje će sudski proces svakako izazvati, Emil Grabner upotrebio je jednu rečenicu, koja u neku ruku razrešava i karakter drame »Lutka«. Pošto nikome sa televizije ne pada na pamet da kritičarima posalje rukopis dela koji će se emitovati, da ne bi pisali na pamet, izvinjavam se što tu rečenicu možda neću sasvim tačno ponoviti. Ona otprilike glasi:

»Svetu je već dosta procesa ratnim zločincima...« kaže Grabner. »Dosta mu je koncentracijskih logora i priča o mučenjima. Ali vidi na »kući lutaka« je nešto sasvim drugo. Ona nije obični proces. Ona je SPOJ SEKSA I NASELJA, što uvek veoma uzbudjuje...«

(Leboviću, još jedanput — izvinite ako sam pogrešio.)

Spoj seksa i nasilja — to je i okosnica drame »Lutka«. Trebalо je da čujete razgovore posle emitovanja u sobama kraj televizora. Trebalо je da čujete kako žene postavljaju muževima pitanja »Bi li ti prešao preko toga?« — trebalо je tome da prisustvujete pa da sasvim shvatite da ova drama spada u dramsku vrstu pitalica, ukoliko takva vrsta uopšte postoji.

Ona je, jednostavno rečeno, zagonetka, problem sa tri nepoznata. I u toj činjenici leži misterija njenog snažnog dejstva. Ali pošto je ta zagonetka pisana u formi drame, moramo govoriti i o tome kako je ostvarena.

Ne znam čija je greška (da li piševo ili režiserova ili pripada scenografu) to što se »Lutka« odvija u jednoj potpuno abstraktnoj atmosferi. To je jedan superelegantni enterijer napunjen nameštajem »Jugodrva«, sa staljenim zidovima i nečim što treba da predstavlja modernu skulpturu u vrtu. Ličnosti drame imaju neka sasvim neodređena polučeska — poluinternacionalna imena, čitaju LIFE, piju iz boce BALENTINE, u jednom trenutku ulazi i sobarica sa belom kečeljom i nečim ušištanim na glavi; one na poslužavniku donosi čaj i neotvorenu poštu — jednom reču, ili sam ja nedovoljno otmen ili je režiser to više nego što bi trebalо. Da bi se verovalo jednoj dramskoj situaciji, da bi joj se sasvim verovalo — rujni junaci i svet u kome se kreću moraju biti vezani za određeno podneblje, vreme i istinske okolnosti. Ako su to otmetne osobe, onda i enterijer mora biti otmen na pravi način. Jednostavno — da bih nekome verovao, moram znati kakve novine kupuje, kako se zove grad u kome živi, kako ulica, kakve knjige čita; na kraju: kakav je njegov odnos prema sobarici koja mu donosi poštu na poslužavniku, sem onog obavezogn »hvala!«

No, sve te stvari ipak nisu u stanju da spreče da drama »Lutka« deluje poput more. U toj tački dolazimo do suštinskog pitanja njenog delovanja. Dogadaji opisani u »Lutki« udarili bi vas po glavi i da nisu napisani u obliku drame. Čak i da vam ih je sam Lebović lično ispričao sa stolom u kafani, vi biste sigurno otišli ošamućeni. Onda: gde prestaje život, a gde počinje drama?

Koncentracijski logor i ono što se dogodilo u njemu izaziva u nama mučno osećanje, kao i uvek kada se susretimo sa ogoljenom životinjom u čoveku. To je prvi preduslov sa kojim puni pijeta na mrtve i namučene ulazimo kroz kapije Lebovićevih drama. On, dakle, ne pravi dramsko tkivo ni iz čega, kao stvaraoci koji poput bogova, od reči i pokreta, grade svoju dramsku kulu. Lebović uzima gotovo dramu, koja je već odigrana u životu i stenografiše je za svoje gledaoce. U svom ranijem opusu, on je čak na scenu doslovno prenosi situacije jednog nacističkog pakla. »Lutka« je jedna od njegovih retkih drama koje tragaju po traumama i sećanju onih koji su zauvek u sebi sačuvali logorske žice. Zbog toga, »Lutka« ima stravičniji prizvuk nego da se u njoj direktno pratи radnja koja se odvija u toj tužnoj logorskoj javnoj kući. Slikanje ovog indirektnog pakla smatram osvajanjem jednog novog kvaliteta u Lebovićevom delu. Opsesija strave, koja progoni ovoga písca, ne dozvoljava mu, izgleda, da je obuće u verodostojnije ruho — odatle potiču njegovi apstraktni okviri, koji »Lutku« polazu u krevet bizarnosti.

Hocu da kažem, da mnogo gubi žena koja izgubi onako elegantni enterijer, ali da još više gubi žena koja izgubi svoju jedinu sobu u potkovlju.

Jer, Emil Grabner mogao je slučajno zlatati i kod neke bivše logorašice kojoj bi se verovalo.

Momo Kapor

Simon SIMONOVIC

Znam da će mi pesma
ostati nedovršena
Ti ćeš je uništiti.

Veče

Š KOLIKE raspodeljuju
večernjom obmanom
izgubljene
Oči
Vetrovima kradu
sveć pogled
Ruke
U trbuh uvlače
njeno telo
Mutnom obalom
lutaju vlažni
Biseri
Po zamkama svojim
ostavljam
pokradeno meso
I sasvim mi je
dobro.

Naslove tražim u
tvojim očima
Melodičnost u pokretima
Stihove crpem iz
tvoga dlana

Legenda Jovanova

nosti u književnoj istoriji jugoslovenskih naroda. Ali, sav ovaj esejički i prozni rad nije mogao Jovana Popovića da otrgne od poezije, tim pre što je pisac i jedan i drugi oblik svoje književne delatnosti bio podredio revolucionarnoj praksi i potrebi istorijskog trenutka. Kao što njegove pesme, kako one koje su nastale u toku revolucije (Lasta u mitraljescu gnezdu) tako isto, i još više, i one, ranije, iz predratnog perioda govore »nešto... o »meteologiji» duhovne atmosfere toga perioda«, tako je i njegov publicističko — pripovedački rad uverljiva dokumentacija prilika u kojima se živelo. Međutim, motivi u pesmama »Kinda«, »Seljak«, »Nepobediv«, »Bezemljaši« i »Fata-morgana nad ravnicom« prepliću se sa temama u pripovetkama zbirke »Reda mora da bude«, u čemu se vidi još jedna potvrda o nedeljivosti poetskog i prozognog rada Jovana Popovića.

U početničkim pripovedačkim sastavima, zatim i u drugoj zbirci pripovedaka »Lica u prolazu« i, najzad, u završnoj pripovedačkoj prozi koja ulazi u »Istinite legende« Jovan Popović se u opisivanju događaja i života kretao onom linijom koja predstavlja granicu između fotografije i umetničkog oblikovanja materije, pogotovo u ovoj poslednjoj zbirici, vezanoj isključivo za događaje iz revolucije. Sam naslov zbirke »Istinite legende« kazuje pišeću nameru i postupak u obradi gradiva, a u pogovoru knjige pisac još dodaje: »Kao književnik koji je u oslobođilačkom ratu doživeo najjače stvaralačke podsticaje i upoznao ranije nepoznati heroizam ljudi osetio sam dužnost da očem književna svedočanstva o stvarnim ljudima i događajima. No držeći se čvrsto događaja pisac nije ostao samo pri hladnom registrovanju podataka, pa ni pri smrtenim objašnjenjima pojava i ličnosti čime se odlikuju pisci dnevnika i memoara, već je potrebu odusvjetljenjem da ljudske podvige, preporodom boraca u revoluciji i njihovim stradanjima, morao u svoju pripovetu da unese punu meru emocionalnih stanja svoje duše prema svemu onome što je opisivao. Unosio je sebe u pripovetu onda kad je to bilo neizbežno, jer je i u životu bio preskroman, ali i onda kad je morao sebe da dovodi u vezu sa drugim ličnostima ili da se uklopi u događaje radi istinitosti i istorije, uverljivosti, radio je to sa izvanrednim osećanjem mere da ne bi njegova ličnost pošla u prvi plan pripovetke. Citalac često zažali što se pisac svise skriva u senci drugih ličnosti dodeljujući sebi sasvim sporednu ulogu u krupnim događajima, a on se opet kao opravdava što je ovde-onde morao da govorи u prvom licu: »Moja ličnost je u samom pričenju samo posrednik, spona među događajima, ili prosti učesnik u zajedničkoj borbi. Međutim, Popovićevi junaci u »Istinitim legendama« zaoblili su svoju fikciju i završili u revoluciji, njoj odani i u njoj našli smisao života, ona ih je očovečila, oplemenila i podigla u visine, a opet svaka je od ovih ličnosti od posebne materije sagrađena, nešablonска, neukalupljena, živa, stvarna, sa unutarnjim previranjima, htenjima i sukobima u sebi i sa okolinom, jer su to ljudi od krvi i mesa. A Brile je iznad svega legenda.

Ne zna se ko je junaci, smeliji i drski prema neprijatelju: Gembec ili Bora Kečić, Pinki ili Brile, Vlajko ili Hari Šihter, a koliko su od različitog tkiva i predava izatkane ličnosti kojima je Jovan Popović podigao divan spomenik za daleku budućnost, a one su opet pisci obezbidle istaknuto mesto u književnosti jugoslovenskih naroda.

Jer, u njihovoj legendi živi i pisac Jovan Popović.

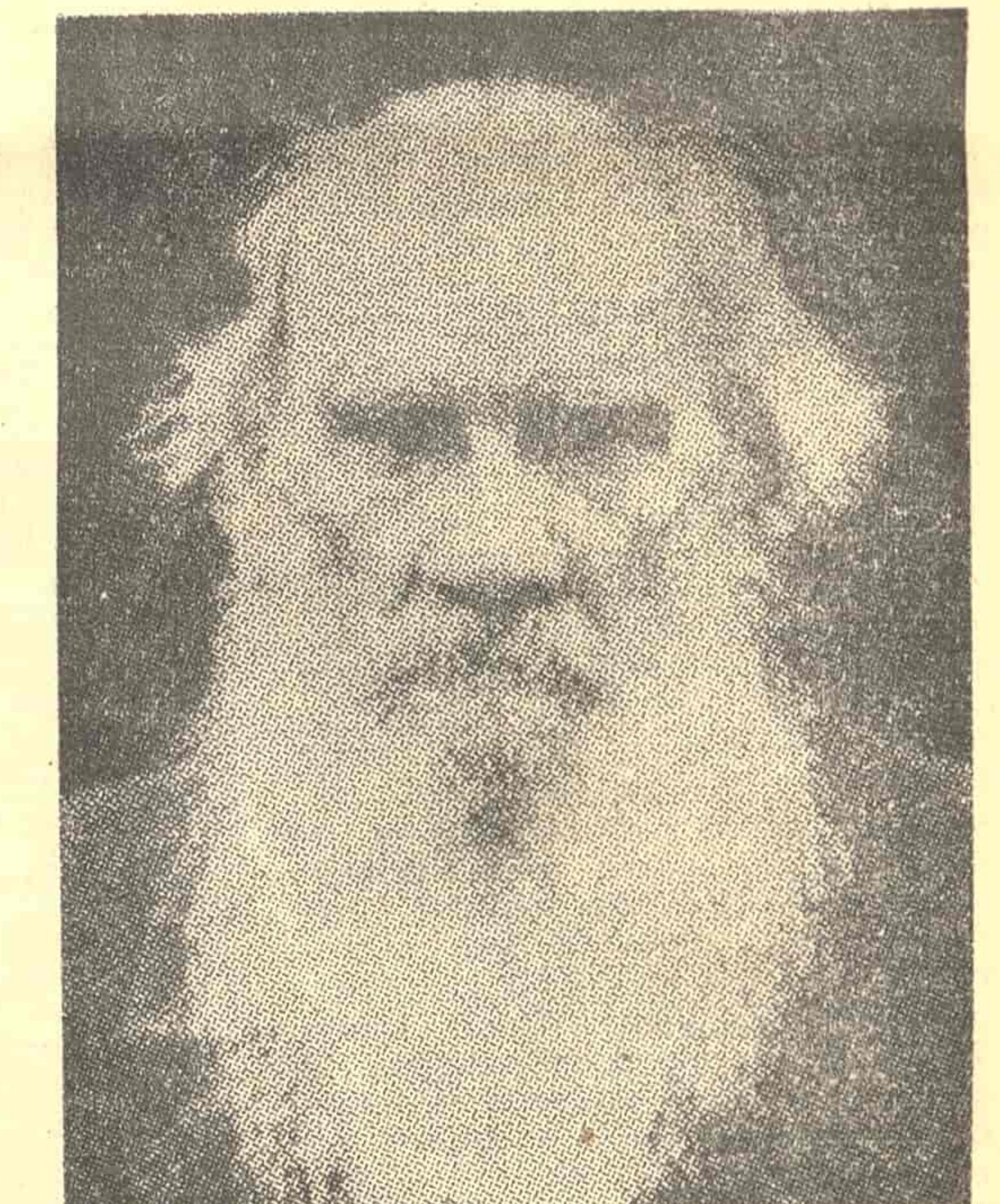
Vasilije Točanac

Povodom
25-godišnjice
revolucije

mrtnik ni brat mu, koji ga posmatra, kao da ne pridaju mnogo važnosti; ne, ona potiče više iz neke svećane sumnje. Svaka reč sa samrtinikove postelje pada sa nekim neuhatljivim muklim odjekom u nepoznatu: prikazana nam je pojava u isti mah veoma jednostavna i beskrajno tajanstvena; naš je nagon zadovoljen. Ma koliko da su različita naša uverenja i naša nadanja, ima jedno pitanje koje sjedinjuje sve ljude, i pisac nas vreda ako pređe preko njega; nešto će veličanstveno ući da onom četvoricom momaka u crnim frakovima kad budu došli da nas odnesu.

I drugi razlog: kako mogu da smatram nepokolebljivo mirnim mudracima, ili prosto iskrenim tumaćima stvarnosti, one umetnike za koje osećam da su sve vreme okupljeni mišiju o utisku koji ostavljujaju, gospodina Bejla koji glača stilski efekti, gospodina Flobera koji osluškuje muzičke fraze, zvučne ritmove reci? Tolstoj je logičniji; on hotimice štvrte stil da bi se njegova ličnost što više uklonila pred njegovim delom. U svojim prvim delima on se brinuo o formi; nailazim na stranice u kojima je stil bitan, u »Kozacima« i u »Tri smrti«: od tada on je namerno izostavio ovo iskušenje. Ne tražite od njega izvanredni Turgenevljev jezik. Tačnost i jasnoća izraza, ako ne misli, to su njegove jedine vrline. Njegova rečenica je troma, zamara mnogobrojnim ponavljanjima, epiteti se gomilaju bez reda, onoliko koliko je potrebno da se nekom portretu da dovoljno kolorita, umetnute rečenice nadovezuju se jedna na drugu da bi se njima do kraja iskazali svi prelivni pišeće misli. Sa naše tačke gledanja taj nedostatak stila je neoprostiva slabost: ali on mi se čini kao rigorozna posledica realističke doktrine koja hoće da odstrani sve konvencionalnosti; međutim, i stil je konvencionalnost, štaviše to je mogućnost da se greška postavi između tačnog posmatranja činjenica i našeg pogleda. Ali se mora priznati da taj namerni prezir, koji vreda naše naklonosti, doprinosi utisku iskrenosti koji stičemo. Tolstoj nam nije, da se poslužimo Paskalovom mišiju »otkrio svoje blago nego naše; u sebi čovek nalazi istinu o onome što čuje, a nije ni znao da je to istina u njemu, tako da je sklon da voli onoga koji mu pomogne da to oseti«.

Hoću da naznačim još jednu razliku između Tolstojevog i našeg realizma; njegov realizam se najradije bavi proučavanjem zatvorenih duša, onih koje se brane od posmatrača prefinjenošću vaspitanja i maskom društvenih konvencionalnosti. Ova borba između slikara i njegovog modela me neodoljivo privlači, a ja nisam jedini koji tako oseća. Hteli mi to ili ne hteli, u svetskom šaru naš pogled prvenstveno privlače najviši vrhovi; ako se suviše dugo zadržite na dnu, publika vas više ne prati, hrli da od sasvim osrednjeg piskarala zatraži priče o veličini, bilo o moralnoj veličini koja svuda sija i podstiče na proučavanje bednih, bilo o društvenoj veličini koja se razvija samo pod izvesnim uslovima. Vi tu publiku zadržavate samo prikazivanjem skarednih

JOVAN POPOVIĆ RAD Đ. A. KUNA

KNJIŽEVNO DELO Jovana Popovića je sraslo s pišećom društvenom aktivnošću i od nje se ne može odvajati ni onda kada je u pitanju očena »čiste« umetničke vrednosti jednog literarnog posla sa određenom funkcijom u životu naroda. I sad nam se vraća lik ovog pisca koji je literaturom pokretil revoluciju, a u revoluciji stvarao literaturu. Taj lik je postao simbol upornosti i prkosu u trenutku kad se tamničila ljudska i pesnička misao i vršilo nasilje nad kulturom: »Tu smo. Dišemo. Stvaramo. Iza naših reči skrivaju se zbijanja« — reče Jovan Popović još u predgovoru Knjige drugova — »almanahu najmlađih jugoslovenskih socijalnih liričara« 1929. godine. I ukoliko se više udaljavamo od vremena kada je stvarao i od njegove smrti pre četraest godina, utoliko se više ubedujemo da nas Jovan Popović, upravo takav kakav se iskazao rečju i delom, sve prisnije osvaja i povezim i prozom; da njih nemamo i da ih nije bilo osećali bismo se siromašnijim za jednu ljudsku prisutnost koja je lepo i autentično svedočanstvo potresne i epanske epohe.

Uredujući časopise, listove i publikacije Jovan Popović je neizbežno bio pratilac književnog i političkog života u međuratnom i poratnom periodu, a time je sebi nametnuo dug prema društvu da se bavi esejištim i kritikom mada je iznad svega želeo da bude samo pesnik. Posle prvih i početničkih pesama (u zbirkama »Hadžija večnosti« 1925. i »Ples nad prazninom« 1926.) pesnik se primio uloge polemičara da bi objašnjavao smisao napredne socijalne literature i branio demokratske i lobodoljubive tekovine naše književnosti. Iz tog vremena potiče i zbirka pripovedaka Reda mora da bude — 13 novela iz Vojvodine, u Nolitovom izdanju 1932. godine. Tu se pišeča savest buni protiv života malograđanstine, jer je i ta ustajala baruštinu zahtevala »red pre svega«.

Posle drugog svetskog rata Jovan Popović je, u esejima i kritikama, ocenjivao epohu i lič-

prevedeni esej

E. M. de VOGLIE

KAKVA JE stvarna sličnost između Tolstojeve i francuske savremene umetnosti? Iako slične po spoljnjem izrazu, koliko su korenite razlike koje dele ove dve umetnosti?

Ako čovek posmatra samo tu prividnu sličnost, naći će kod Tolstoja, koji prednjači ispred naše nove škole, mnogo onog duha i postupaka koji su i njoj svojstveni: nihilizam i pesimizam kao inspiraciju, naturalizam, impresionizam i objektivnost kao sredstva.

Tolstoj je naturalista, ukoliko ta reč nešto znači, po tome što je potpuno prirođan, neumoljivo tačan u svom istraživanju; reklo bi se cak i preterano naturalista, jer ne uzmiće ni pred grubim ni pred prostačkim detaljem: pogledajte u »Ratu i miru«, scenu kupanja sejaka u ribnjaku i slabost sa kojom pisac opisuje »Sve to golo, belo ljudsko meso koje se s kikotanjem i vriskom praćakalo u toj kaljavoj bari...«... tog crnomanjastog, uvek čupavog podoficira...« — Čuveni prosjak sa jonskih obale nemu ni u čemu da pozavidi Karatajevu: Od svega toga što je on posle razinovao patnjom (...) glavno su bile bose, izubijane, izranjavljene, krastave noge (...) velike hladnoće nije bilo (...) vaši koje su ga jele, zagrevale su mu telo... Karatajevljev mali pas »beše veseli... Na sve strane ležalo je meso razinovao životinja — počevši od čovečijeg pa do konjskog, u raznim stupnjima raspadanja; a ljudi koji su prolazili, nisu dali kurjacima da pridru i tako se Sivac mogao najesti koliko je htio. Mogao bih da navedem stotinu takvih primera, a ima i takvih koje bih teško mogao i da navedem.

Tolstoj je impresionista, svojom rečenicom pokušava često da u nama stvoriti opipljivi utisak nekog prizora, predmeta, šuma. Vojska prelazi u neretu most Braunau: »Za njima se opet otegoše sejčka kola, vojnici, vozovi, kočije, vojnici, kola s municijom, vojnici, nekad ženskinje...« — »Zviždak zapara vazduhom: bliza, brza i bučnija, bučnija i brža, granata, kao da nije izrekla sve što je htela da kaže, izbacujući svoje šrapnele načovečanskom snagom, zari se u zemlju; pod težinom udara zemlja jeknu...« — A putovanja železnicom u »Ani Karenjinu«, lokomotiva koja ulazi u stanicu, voz koji se odvija lagano, staje...

Najzad, on strogo primenjuje prvu dogmu skole, objektivnost pripovedača. Tu je nihilistički pesimizam potpuno dosledan samom sebi. Uveren u ništavnost ljudskog delanja, reditelj

Lav Tolstoj IFRANCUSKI REALISTI

mora da ostane hladnokrvan kao što ostaje hladnokrvan i ozbiljan čovek koji se najednom probudi usred igranice u zoru, i smatra ludacima sve te besomučnike koji se vrte; ili kao sit gost koji ulazi u dvoranu gde se obeduje: smesani mu je mahinalni pokret svih tih usta, tih viljušaka. Ukratko, pisac pesimista mora da ostane nadmoćni sudija nad svojim ličnostima, kao što je predsednik suda nadmoćan nad svojim bednim okrvljenjima.

Tolstoj se služi svim tim sredstvima i razvija ih čak više nego i jedan naš pripovedač: otkuda onda da na čitaoca ostavlja sasvim drugi utisak? Kad je reč o naturalizmu i impresionizmu — tajna je u osećanju mere. Ono što drugi namerno traže, na to on nailazi i ne izbegava ga. On daje mesta prostaštvo, jer ono to mesto ima i u životu, a i zato što hoće da našlika život onakav kakav jeste; ali, pošto ne prilazi sa predubedenjem stvarima, čija je suština prostaštvo, daje mu sasvim sporedno mesto, mesto koje ono ima u svim prizorima na kojima se naša pažnja zaustavlja; dok prelazi ulicu, ulazi u kavku kuću, čovek naide ponakad na odvratne stvari; a ipak to mu se retko događa, ako te stvari ne traži namerno.

Tolstoj nam ih pokazuje taman onoliko koliko treba da se ne bi posumjalo da je unapred počistio ulicu ili kuću. A takav je i njegov impresionizam; on zna da pisac može da pokuša da iskaže izvesne brze i tanane utiske, ali i to da ti pokušaji ne smiju da se pretvore u stalnu bolesnu razdražljivost. A naročito — a to mu čini čast — Tolstoj nikad nije skaredan i nezdrav. »Rat i mir« citaju sve ruske devokje; »Ani Karenjina« kazuje sru svoju opasnu istinu kao udžbenik etike, a da u njoj nema jednog slobodnjeg opisa.

Tolstojeva objektivnost se pak nameće sa dubljim razloga. Stendal i Flober — govorim samo o mrtvima — proglašili su se za suđije svojih bližnjih; govore mi o svim svojim ličnostima kao da su dostojne njihovog sažljenja. U ime kakvog to višeg načela? Zašto

da dopustim tim polubogovima toliko gospodstvo nad mnom? Jer, najzad, ja poznajem gospodina Anri Bejla, to je konzularni činovnik, koji se u službi nije istakao i koji živi i kao njegove ličnosti, jede isti hleb, bori se sa istim potrebnama. Odakle mu pravo da se nekome ruka? On lepo piše — to me se ne tiče! I to je taština kineskog mandarina i ne daje mu nikakvu vlast nad mojim sudom. Poznajem g. Gustava Flobera; to je bolestan Ruanjanin koji tera šegu sa buržujima; njegov veliki talent nije dokaz da o stvarima sudi bolje nego vi ili ja. Ako o meni kažu da sam pesimista, ja pak smatram da su književne pretenzije o gospode isto toliko nastrane kao što su nastrane i dekreti kneza od Parme ili Pekiševe naučne studije.

I Tolstoj se s visine ophodi sa svojim ličnostima, a njegova hladnoća se skoro graniči sa ironijom. Ali iza lutaka koje on vodi, ja ne vidim njegovu slabu čovečiju ruku, vidim nešto tajno i ogromno, senku beskraja uvek prisutnu; ne jednu od onih utvrđenih dogm, jednu od onih kategorija božanske misli koju bi moj nihilizam mogao da napadne; ne, već nemo pitanje o nedokućivom, daleki uzdah neminovnosti u ništavilu. I tada se marionetsko pozorište proširuje, postaje Eshilova scena: u trmini pozadine, iznad bednog Prometeja, vidim kako prolaze Moć, Snaga, večite neznanke koje zaista imaju pravo da se rugaju čoveku; i pred njima se priklanjam.

Pogledajte u »Ani Karenjinu« opis smrti Ljevinovog brata. S uverenjem ukazujem na ovo poglavje — agoniju bednog Nikole u sobi u krčmi — kao najsvršenije umetničko delo kojim se književnost jednog naroda može da pohvali. Uporedite sa sličnim epizodama koje je naša realistička škola neosporno darovito obradila. Naši pripovedači svode emociju smrti na fizički strah; carica užasa je mala, prijava i bez krune: ne možemo da je poznamo. U Tolstojevom pripovedanju njeni veličina ne proistiće iz samog verskog čina kome ni sa

pojava, raspirivanjem njenih najnižih nagona; još uvek čekamo naturalistički roman o naravima prostog naroda koji će se čitati, a da ipak ostane pristojan. Svakog jutra vešte novine donose za masu izveštaj sa svetkovina koje ona neće nikad videti: zna se da takva pričanja više privlače radozanosť masne nego opis zbijanja u krčmi. Kao i sve ono što živi, ona gleda gore; postavite je između mikroskopa i teleskopa: oba čarobnjaka pokazuju čuda, pa ipak se masa neće kolebat, ona će se odlučiti za zvezde.

Pokušao sam da izdvojam odlike po kojima bi Tolstoj mogao da svrsta u ovaj ili onaj odjeljak koji je izmislio naša retorika; u stvari, ja dobro znam da on tome izmiče, a i da meni izmiče. Jer su sve te etikete prilično veštacke, sve te rasprave dosta neobične. Zbog naše sklonosti prema simetriji, mi izmišljamo ograničene klasifikacije da bismo se snasli u neretu i slobodi ljudskog duha; u tome uspevamo isto toliko koliko i astronom kad hoće da upiše sva sazvoda u svojih dvanaest znakova na malom krugu od hartije. Čim izide iz okvira osrednjih, čovek prkos svim našim merama i pravilima; on kombinuje u uvek novim proporcijama raznovrsne recepte koje mu pružamo da nas očara. Sverim sa svojim čovečanstvom, svojim okeanima, svojim nebesima; ja pred njim kao harfa sa hiljadu struna za koje je čovek mislio da ih je sprobroba; prolaznik iz starog instrumenta izvuče akord da bi dao svoju ličnu interpretaciju tog smera; njegov kapris je spojio ove istrošene strune u jedan novi svet, i iz tog hira se radi nečuvana melodijska koja nas za trenutak začudi, koja pojačava neodređeni šum ljudske misli, uveličava bogatstvo ideja na kome živimo.

(Odlomak)

Prevela Jovanka M. ČEMERIKIC

KNJIŽEVNE NOVINE

TRAGIČNE ŽUTE BOJE

STIGAVŠI U SARAJEVO, 1909. godine, sredinom izuzetno vrednog, sunčanog leta, smetište drugovi u tadašnjem tihu, skrovitu Hrgiću ulicu, u starinsku, takozvano tursku kuću, koja se sa zadnje strane dizala na strmom obronku. Ulica uska; od stepenica, (iz Čemaluse, čini mi se) do moga stana nijednog fronta, nijedne fasade, nijedne bađe; pusti, slepi, nemi zidovi, iza kojih, kažu, ima dulistana, ima živa sveta, — i, verovatno, devojaka. I, tek, kada otvorim, gurnem, usađenu, okovanu kapiju, tešku kao od balvana, kad predem čiste, krupne šljunke po podu zakrovljenoj araluka i otvorim masivna gvozdena vrata od svoje sobe (noću se utisne reza široka kao dlan u zid, zapravo u stenu od krečnjaka) — tek tu mi odane želja za prostorom. Povelika odaja, s najnužnijim nameštajem samu, čini se još veća; dva demirli prozora, — ali, kroz njih pogledati kao spustom niz čaršiju, a svetlost kulja na te obove i otkljuje zidove unazad. Svakinut, neodoljivo, odmah s praga pritičem oknjima, da ih, zimi-leti ma i na jedan časak samo raskrilim, na što se pred samim prozorom javi šljak s prstenom malog drvenog munara, — čija se sirotinjska džamijica i ne vidi u nizini. Vršak i balkone od šindre stane tu nabližu kao dimnjak našega potkrovla, familijarno kao slika u okvir. Odatle, bar jednom dnevno slušam starog muezina koji promuklo i verno okuša, takođe meni samo, iako me nikad ne uzima na um. Smatram ga kukuljavim starcem, iako, možda, nije ni pedesetu prešao; jer, one tipične istočnjačke bore tako mu duboko svalče obraze, kao prazne mešine, da potpuno liči na devedesetogodišnjake koji čuće pred imaretom negde u Brusi ili u Samarkandu. S njega upadljivo uzdiže siromaština — to su oni kojima bakali dozvoljavaju da pred njihovim radnjama pabire i kopaju po ispraznjennim kačicama travničkoga sira, — ali, pravu tugu bude odaje baš ono žutilo na izveštaloj belini čalme, koje treba da predstavlja zlatni vez i svešteni čin.

*

Ni ono drugo, u istoj islamskoj sredini viđeno, žutilo, svečano, na dragocenoj tkanini, jarko kao suncokretove ripide, azijska anterija, neka vrsta plašta od kineske figurinalne vesele, na ramenima šeška iz Jemena, koga su vernici, ulema, muftije i hafisi s učenim reisom Šarcem-efendijom dozvali da im uveliča ramazan, — ni ono nije delovalo manje potresno kad je, moglo bi se reći, kriknulo među crnim i tamno modrim kaftanima kod sedračina Husref-begove mošeje. Šeik je nadvišavao sve koji su ga s uzdržano blaženom a mirkim ushićenjem opkoljavali; bio je isposnički koštunjav, sa sitnom, potpuno crnom glavom a s pravilnim crtama; ispod, kao jed zelenog sastuka, s opuštenim krajem uz obraz, iznad zlatnog odsjaja te njegove odežde, plamtele su ogromne, upaljene oči. Kraj sve samosvesne gorosti bilo je u njima i prikosa i joguluka.

A to su stavovi odbojni a ne i pobedni.

I kad mu je s visine tanani, oštri glas kasta stra odjeknuo, ciknuo kao da je čador od svilenog platna nad sobom procepa, oglašavajući pôpodnevnu molitvu, pored okupljene cutljive mase i zastali prolaznici-lacmani plaho digoše glave. No, ta žuta pega, šeikov lepršavi plašt u večernjem odblesku, sada deluje samo kao turistički kuriozitet, same podseća na nekadašnji siloviti poziv pravovernicima: da pronesu, još nepokorenim svetom, tugove s polu-mesecima Prorokovih ordija. Ta leljava, sunčasta mrlja, tamo gore sada, više nego neveselo, podrugljivo opominje: da se svi ti britki krikovi, kao hropci, tupo i bez odjeka gube u jednom tristem nebu, stalno posuknulom od fabričkih dimnjaka, viših, prodonjih od mîsîrskih obeliska i od belih, trojnih munara slavne Selimove bogomolje u Jedrenu.

*

Kako blesak dragocene kovine može biti tugaljiv, mračno izazivan! Nedaleko od muslimanskog središta, na sredokraći do Baščarsije, ukopana je kao polukatakombo, davno, čim su Turci osvojili Vrhbornu, Stara srpska sarajevska crkva. Ona je čuvena u našem narodu sviom starinama iz vremena robovanja, čak je i jedna ikonografska škola, Tujkovićeva, vezana za nju. U nju je narod silazio u praznične dane ne udarajući zvučno kondurama o kaldrmu, ne odevajući se ni tada upadljivo, ženskih čak zakukuljenju, pa i na tim retkim skupovima nije se suviše glasno obaveštavalo i objašnjavao, jedino u hramu, u toj kripti, koju je šapat voštanicu i kandila jedva oživljavavao, pojalo se slobodno i velike se reči izgovarele.

Ušao sam u nju na »carski dan«, o Preobraženju, avgusta meseca, na oficijelnu svećanu službu o redandanu Franje Josifa: — baš da vidim, ko će je obavljati i pred kim? Jer glavna zvanična svećanost odigrage se u Stadlerovoj Katedrali, u Sabornoj Crkvi i u Husev-begovoj džamiji, onamo će celebrirati sam Stadler, u pravoslavnom hramu mitropolit Ljetić, a u džamiji će čitati dovu sam Reis-ul-ulema, a svi pred istinu vrhovima vlasti i predstavnicima društvenih organizacija, po tadašnjim četvorma verskim kurijama. A da li će biti nekoga iz naroda?

U ostalim bogomoljama opsluživaće blagodarenja i prizivace sv. duha na Krunisanu glavu, sveštenici nižega ranga, pa, prema tome će i državne i vojne vlasti, pa i razne privatne profesije i esnafe tu zastupati manje ugledni muževi iz predsedništva, sekretarijata i odbora. Takav me aranžman čeka, verovatno, i u Staroj Crkvi.

Međutim, po svemu što su mi isti dan pričali o paradnim misama i liturgijama glavara po prostranim, sjajno osvetljenim templima,

čiji su visoki svodovi odjekivali od orgulja, mešovitih horova, od zvezeta sabalja i manuza pri ulazu i izlazu toržestvenih, blistavih delegacija, — ovde, u ovoj skromnoj, posvećenoj zemuni-pešteri, iako je sve pripremljeno i učinjeno da obred bude pompezan, trijumfalni, carski vesel, sve je bilo sumračno, prigušeno, sumrvo. Raspoloženje je bilo nekako nasilu prazničko, tmurno; ne zbog toga samo što od Srba nije bilo tu nikoga ko nije bio funkcionalno i društveno zadužen da prisustvuje, što nije pojam hor »Sloga« već crkvenaci, klisare, promukli pojci i razdešeni skup prestarelih činodejstvjujućih popova, na čelu s glavatim mitropolitskim savetnikom, nemuzikalnim knešpoljcem Simeonom, na čijem je obimnom temenu, kao zamenjena, nesigurno lebdela omanja arhimandritska mitra bez krsta. Ne samo zbog toga, nego i zato, i to u slavnom zato što je toliki vizantijski sjaj iznesen pod ovakvom niskom, crnom tavanicom rajetinskega skrovišta; što se te teške zlate odežde nalaze na plećima oronulih, neveselih, po izrazu očiju i lica, siromašnih ljudi. Nije reč o kontrastu i neskladu između tolikog nagomilanog blaga i krajnje, hotimčino i nehotično iskazivane, uboštine uokolo, niti o suprotnosti između tih divnih, bogatih rukotvorina izrađivanih dugogodišnjim trudom i ukovima nasledivanim ukusom i veština, i, između istočnjačkog rahat-plandovanja svih tih hrišćanskih, kršćanskih i islamskih pastvi — već je reč o iluzijama potisnutih, opljačkanih i ponijenih: da negde,

u Pragu za sahranjivanje jevrejskoga geta. Tako su morali da svoje mrtve ukopavaju jedno ispod drugoga, ali su zbog natrpavanja u podzemlju, morali groblje i da nasipaju zemljom, i da i tu mrtvace slažu na spratove. A sve su te izuzetne dozvole bile otkupljivane kesama česarskih zlatnika. Među tim grobovinama pokazaše mi i grob one jevrejske lepotice, milosnice zatucanoga katolika, česara Ferdinanda, kome je Kepler svake zvezdane noći horoskope ispisivao. Zahvalni što se žrtvovala za njih — taj car je bio ne samo manjak već i užasna grđoba — Jevreji su joj digli železnu ogradič i pored jevrejskog natpisa i goticom su joj urezali ime. A, onda i taj slučaj: zaustavivši se za časak primetio sam da je neko, nedavno, ostavio belu ružu na kržljavi lišaj njenih ploča.

*

Ipak je to čudno! Prolazeći toliko puta našim ravnicama, vojvodanskom i slavonskom, stalno sam se oduševljavao čestim, gustim nadimama rascvetalih suncokretova i, obično, dugim nijivama, platnima, žutih repica. Iako te usput obuzme kad god nevoljno raspoloženje hiljade bezazlenih, zadivljenih, žutih suncokretovih očiju i ono prizemno, ušuškano paperje ustanasane rečice, razgaličete kao da je baš iz sunceta suncje odsjaj.

A, u Dečanima, kad smo, — radoznali putnici, ljubitelji umetnosti, pomalo i nacionalni romantičari — ulazili kroz portal frata-Vite — dok se svi okupiše pred freskom Nemanjića stabla s prigušenom leptotom srednjovekovnoga goblena, ja sam zastao pred ulazom iz priprete u hram; zadržao me omalen, kružni timpanon iznad dovrata, sa slikom Dečaka u jetko žutoj odori, koji prezbiljivo, gotovo nainšteno dočekuje pridošlice, blagosilja ih i strogo, netretpečnim okom prodirje u njih. Ni dotada ni otada, nikada nisam sreto ni u životu ni u umetnosti, takav dečji lik, ne starmlad već ubedljivo zreo, muževan, ljudski, na čijem nevideno ispuštenom čelu sedi predodređena smrt a ukočena desna ruka sa tvrdi izvajanim dlanom i preteći isturenim trima prstima kao da zapoveda: da se živi i podnosи. A ta, u svakom drugom slučaju, neverovatna, neprirodnja herojska tragičnost još nejakog, nedoraslog stvora, naglašena i prisna je postala time: što je celo prikazanje izvedeno u izazivnoj, rekao bih, nešto ljutoj — između jagorčevine, maslačka i limuna — žutoj boji. Ne bih umeo rastumačiti kako, ali nalazim, da je taj kolort ono što gledača uzruga na prvi pogled, da bi jačkuo; i da bi bez te boje žuci ovaj starmali mudrac i sudija mogao biti svrstan u red svetiteljske dece kako su ih slikali srednjovekovni majstori do punе renesanse, u red beba s neprirodnim vremešnim, visprem fiziognomijama.

*

Covek se većinom seća samo ljudi, predmeti a događaja. Raspoloženja, u uspokojenoj prirodi pred sobom i u sebi, svog neizvesnog duševnog i duhovnog stanja, čovek se teško i retko seti; to jest, retko mu uspe da u sebi uspostavi, sveža, kao nekada, poodavno proužljena osećanja i raspoloženja. I za to mu je potrebno da mu se uobrazila uhvati za nešto oplijivo u sredini, nešto što je poslužilo za odisaj, koji je i neosetno delovao na naše volje i orientacije.

Sedeli smo udvoje, inženjer Lučić i već ja, sami, kud pogledaš nikoga ni da vidiš ni da čuješ, pred jednom krčmicom, sa svega dva stočića, u Bukoviku, na samom drumu Topola — Kragujevac. Inženjer, nekadašnji leptan, stasit, okat, rečit, sad veoma je sklerotičan, američko bombardovanje Beograda koje nas je i dotoralo ovamo, kao da ga je dotuklo, korača kao po staklu, očajno a uprazno bulji svojim lepim očima, nikad ne znaš da li je shvatio što kažeš a on sam mučno izgovara reči; srice na slogove. I ja se osećam suviše nevoljan i trom. Kroz nekoliko dana pašču od žutice. Satima čutimo, pred nama poluspraznjeni čokanji. Izmedu Bulkula — čiju su lepu šumu sasekli Bugari i dro uputili u Trakiju volovskom zapregom jadnih naših seljaka — i između puta, na kako-tako zasejanjo, prošaranoj njivi od stotinak metara do brda, nečujno se talasa skoro zrelo, žuto-zeleno, klasje. Potpuna, čisto nenačrta tišina, jako osušanog, ranog leta, — zaustavljen dah postojanja! Ako se i pričuje neko lepršavo krilo, neko pražnjenje posude u obližnjem dvorištu, to kao da je izvan ove tišine, ne pripada ovom našem pričenjenom životu.

I Nemci, tu preko u Starom i Novom zdanju, — koji su se doskora resko i grlato otrešali i između sebe, — upitomise se nekako:

propuštaju i crnu berzu, nabranu čela šapuću udvoje; a svaki dan zoram i svečeri u sutor prolaze, bez kaplarskog izdržanja, samo uz potmulo groktanje zastalih motora, nebrojenje borna kola, oklopni kamioni s vojnicima u ratnoj spremi. Odmiču na mahove, svet ih po-smatra, kroz navučene prozore, kroz prošće i grmlje: kako, čisti, u apsolutnom vojničkom poretku kao na manevru nepomično sede jedno uz drugoga, stežu puške između nogu, strogo gledaju pred sebe ispod šlemova, nad kojima nevinovo podrhtavaju tanane zelene grančice naših zabrana i lugova. (Naši momci te-kovimo kiti kapije, prozore i krovove, roditeljske i svojih jaranica, prilikom prolećnih svetkovina.) Svet gleda to, razume se, sa zadovoljstvom, s velikim olakšanjem. Kad ono čuju zatreperi vazduh nad Šumadijom, pa se gmljavina nevidljive ratne nemani, kao odasvud a ne samo s izvesne visine, počne približavati, a Nemci ne užešu, nijedan avion ne puštaju u susret, u izvidnicu, već samo po jedan vojnik obilazi svoje kasarne, smestišta i logore, i čegre nekakvom povećom igračkom-zvečkom — i pred tim upadljivim prizorima nemoci i predznakom kapitulacije, dok rojevi od stotina i stotina anglo-američkih »liberetora« prezivaju kreskaju nad njima i neuznemiravaju se razdvajaju: za sever i za istok — naši se ljubi smeseci se zgledaju. Ali, i taj osmeš, kao što su i obrazi, bled je; suviše se izgubilo krv, suviše se jednoudilo, suviše se cvokotalo od ljute studeni, da bi se moglo predanije i glesnije radovati.

I nas dvojica, tako, mirno sedimo, čutke se uživljavamo u blaženo osećanje postepenog oslobođenja od najtegobnjeg duševnog stanja, od stalne neizvesnosti, ali ne možemo da se oslobođimo sete koja i leže i ustaje s nama. Za sebe znam a za sadruga samo slutim: što se u njemu događa? No, manje-više, jalovo lo-matarije po svojoj i tuđoj unutrašnjosti, srećom, prekidu stari sused Petronije, problematični — u dobrom smislu — paradni seljak, uredan, takoreći uglašjan, pismen, s ošišanom, potpuno belom, ušiljenom bradom i s kresnim brkovima živa slika nekadašnjeg uglednog seljačkog poslanika-tribuna u Srbiji.

— Izdržite, komšije, izdržite još malo... ovima je ruda već uprla u kapiju... još malo samo... A teško je, verujem, daleko od svog posla... mi ratari još nekako, i kad robujemo zemlju preturamo, al vi?... nije da nije teško... ali... samo još malo, pa čemo opet biti ono što smo bili...

Taman da ga ponudimo trećom stolicom a on se naglo osvrite: — na neke neobične glasove iz daljine, iz njegovih širokih ledja. Zastao je onako porebarke a i meni zastadowe i pogled i reč.

Kroz pšenicu bila je, valjda, proglašena staza, do razvojanog puta za Garače, pa su se njome provlačila deca; u prvi mah samo su im glasice lebede, tonule pa lebede iznad klasja, povajuci svojim tanuckim, kidljivim glasicima koje je još i popodnevna planinska struja s Bukulje razvjezavala kao maglicu. Nisu se mogle razabrati odavde ni melodija ni reči. Bilo ih je oko četrdesetoro a vodila ih od pozadi po svemu sudeći, jedna starja žena. Kad je cela povorka izbiljala na put i kad je pogrljena nastavnica sredila da za ruku dvoje po dvoje podu prema nama pa u varoš, sva trojica smo se više no iznenadili i začudili. Sve su deca i muška i ženska — a raznoga vaska, sa 4-5 do 10-12 godina — bila odevana u podjednaka kroja, skoro i podjednake veličine, jednostavne košulje — od prostog, žutog pamučnog platna. Ta veoma otvorena, očražuta boja, možda zbog množine njenih primoraka i zbog nežnih slabakih teleša oko kojih se nije dala meko obaviti, činila nam se u ovom slučaju surova i uvredljiva. Kreuviš i približujući nam se deca su ponovo počela da pcvuaju svoju naučenu, nerazumljivu pesmu. Kad su prolazila mimo nas, zapalili smo da su muškarčići i sasvim male curice ošišani do glave, da po neka devojčica maše poljskim cvetom u slobodnoj ruci, da su im svima velike, okrugle, divne oči, da su se poneko nasmeli sretnuvši se s našim starim, setnim očima.

Petronije nam se odjednom obrati, kao da tumači i brani svoju iskravljenu, porobljenu Srbiju:

— Bosanski siročići... prebačeno tajno preko Drine... ne zna se većinom ni čije je... smestilo ih u baba-Andinu kuću, ova im penzionerka kao majka... a u čitavoj čaršiji ne nadose drugog bez nje liča, osim vere žute trube... šta ćeš samo kad ih sačuvasmo!... — pa opet naglo okreće glavu od nas...

A i nas dvojica jedno od drugoga.

Dok sam ovo pisao sasvim slučajno sam doznao: da se u Beogradu izlažu slike nesrećnog Van Goga, čije žute boje — u koje je zaljubljen bio — sušte jarko sunce — i one su više kobne no vesele).

Zahar Vlasović Gončaruk

Zahar Vlasović Gončaruk rođen je 1922. godine u seljačkoj porodici, na Cerkasini. Kijevski univerzitet završio je 1949. godine. Učesnik je velikog odabinskog rata. Svoje radove počeo je objavljivati za vrijeme rata u vojnim listovima. Prva zbirka izlaša je u izdanju »Mladost« 1957. godine, a zatim slijede zbirke »Dnjeprove misle i poema» »Sudba«, Gončaruk je topal, misao lirik. Odusjevljen ljetom bratske zemlje i dočekom, on je objavio ciklus pjesama pod naslovom »Jadranski akvareli«.

Naša redakcija u ovom broju donosi odlomke iz »Oratorija« (zbirka »Dnjeprove misle«) i nekoliko pjesama iz ciklusa »Jadranski akvareli« (zbirka »Dnjeprove misle«).

Oratorijum

O DNJEPRE, Dnjepre!
Tvoj ču šum
zarobiti snagom vatrene rijeći.
Sabracu iz kapljica
snagu diamanta,
tom dlačicom probiti
gromadu granita.
Zedan ču ti doći
tebe se napiti,
dubina ču tvoja postati i biti...!
Poplavom ču ponijet pjesama razlive
na posne, crne,
sasušene njive.
Pokrenuću vječno budne mašte,
preorati šume neprohodne...
S izvora tvojih
oganj ču piti,
nad putevinama zaplamititi,
predati strasno
tzgaranja zrenje
tebi-buduće, milado pokoljenje!

N EKA gori,
gori tvoj plamen,
savješču!
razumom!
snagom!

Ni vrijeme,
ni strončija udar
ne pokri tvoje puteve pepelom!
Gude,
granaju se, huče,
koritom!
rudnikom!
orbitom!

A truli svijet
tresući se hoda
grč ga hvata, bije kužnom glavom.
Tragove izdaja,
toga crnog smrada,
krije plaštem razvratnog pritvorstva,
dok preko betonskih zidina-blokada
među ljude ide naša Pravda!
Niko, niko ne zakova
te korake u opute,
u njima je srce tvoje,
neukrotivi Slavute!*

R AZBI. Raskide, Smrvi
okove stoljećima zakovane!
Izlaziš iz obala vječnih,
tutnjiš zelenim okeanom.
Na jedrima
moj dan nosiš,
ne znaš za umor niti odmor.
Pred snagom tvojom medaš se ruše,
dubine tvoje nemaju dna.
Vidici se propinu, naježe,
zapremuše, približe,
udalje,
kao misli što jure i bježe
pretičući uzburkane vale...

Jadranski akvareli

P REGLEDALI pasoše.
Semafor nam mahnuo na pozdrav.
Mostovi se protegli u kordon
i voz naš
zaplovio u maglu.
Kao da na krlima uzletih
vidokrug u oknu zakružio.
Toga časa zemlju kad ostavih,
zemljaku mi je drug najpreč bio.
Pisnu voz, a potok kroz šiblike,
ko tračka projuri pod nama...
Iza nas
vesele svjetiljke
obavila omorike tama.
Sutljivi se vratismo u kupe.
U pogledu druga sija toplina;
tad osjetih:
to uz naše stope
ide ljubav — ide Otadžbina.

O BLAKA jezde karavani,
grebenom Dinare ko da će proc
tamo, gdje topole, platani
govore tihom dan i noć...
Gdje Triglav gordo pleći širi
osloboden strašne tame,
a na Jadran u večeri
sidu s neba zvjezde same.
Kroz šumarke, gdje hajdučki
gorski potok predu šara,
muru-pogled devojački
gdje se pamti — pjesmu stvara!
Sive krune svih visova
stoljećima što ne stare,
u podnožju, kraj domova
kiparići gdje straže;
gdje vrleti sijeće Tara
ko mač oštru brusi snagu,
tu drugarstvu dom se gradi,
a grobniča svakom vragu!

Prevela Vera Obrenović Delibašić
* Stari slavenski naziv za Dnjepar.

PIŠU: LADISLAV NINKOVIC I BISERKA RAJCIC

PUTEVI

Kočićev broj

BANJALUCKI ČASOPIS »Putevi« posvetio je ceo peti broj Petru Kočiću, obeležavajući, na taj način, pedesetogodišnjicu smrti istaknutog pisca. U deset tekstova najrazličitijeg karaktera Kočićevom delu je pristupano iz različitih uglova, tako da se slobodno može tvrditi da ovaj broj »Puteva« predstavlja značajan doprinos boljem upoznavanju i novom rasvetljavanju Kočićevog dela.

Na uvdnom mestu objavljen je duži esej Midhata Begića »Za pristup djelu Petra Kočića«. Polazeći od tvrdnje da Kočićev delo, iako prozno, »ima voćetu osnovu i sudbinu, Begić daje sintetičan presrek kroz celokupno stvaralaštvo ovoga pisca. Njegov esej pisan je uverenju da »za pravu riječ o Kočiću treba izaći iz kruga prigodnosti, prići mu istorijski i vidjeti modernost pojave njegova djela, ali i citati ga u cijelini kao jedinstven i klasičan umjetnički spomenik našeg jezika preko granica svoga vremena i vremenskih ideologija.«

Branko Milanović u esisu »O Kočićevoj poetici« analizira Kočićeve poglede na književnost i umetnost, navodeći, kao moto, pišeće reči: »Da je ljepota u umjetnosti besmrtna, poznato je. Ali ima još nešto u umjetnosti što je besmrtnije: život« i »Trgoh iza sna toliko života«. Svetozar Koljević objavljuje ogled »Kočićeva Krajina«, a Nikola Koljević napis »Duhovni triumf Davida Štrpca«. Boris Corić piše o značenjima Kočićeve »Sudanije«, a Miljko Šindić iscrpno analizira »Zvuk i ritam u priповetkama Petra Kočića«. Ilija Kecmanović saopštava dva odlomka iz zaostavštine Danila Dimovića, u kojima ovaj Kočićev savremenik evocira svoja sećanja na Kočića kao političkog borca i na vreme kad je Kočić radio na uređivanju »Otadžbine«. Dragoljub Vlatković govori o Kočićevom boravku u Makedoniji, a Miodrag Vučin daje pregled književne i arhivske građe o Petru Kočiću u Muzeju književnosti Sarajeva (memorijali, rukopisi, prepiska, biblioteka, arhivski dokumenti, zbirka). Aleksandar Ljilić upozorava na jedan zvaničan akt o »Jazavcu pred sudom«, na osnovu kojeg se može videti kakav je bio odnos austrijskih vlasti prema Kočićevu književnu delu. Ilija Kecmanović saopštava dva odlomka iz zaostavštine Danila Dimovića, u kojima ovaj Kočićev savremenik evocira svoja sećanja na Kočića kao političkog borca i na vreme kad je Kočić radio na uređivanju »Otadžbine«. Dragoljub Vlatković govori o Kočićevom boravku u Makedoniji, a Miodrag Vučin daje pregled književne i arhivske građe o Petru Kočiću u Muzeju književnosti Sarajeva (memorijali, rukopisi, prepiska, biblioteka, arhivski dokumenti, zbirka). Aleksandar Ljilić upozorava na jedan zvaničan akt o »Jazavcu pred sudom«, na osnovu kojeg se može videti kakav je bio odnos austrijskih vlasti prema Kočićevu književnu delu. Ilija Kecmanović saopštava dva odlomka iz zaostavštine Danila Dimovića, u kojima ovaj Kočićev savremenik evocira svoja sećanja na Kočića kao političkog borca i na vreme kad je Kočić radio na uređivanju »Otadžbine«. Dragoljub Vlatković govori o Kočićevom boravku u Makedoniji, a Miodrag Vučin daje pregled književne i arhivske građe o Petru Kočiću u Muzeju književnosti Sarajeva (memorijali, rukopisi, prepiska, biblioteka, arhivski dokumenti, zbirka). Aleksandar Ljilić upozorava na jedan zvaničan akt o »Jazavcu pred sudom«, na osnovu kojeg se može videti kakav je bio odnos austrijskih vlasti prema Kočićevu književnu delu. Ilija Kecmanović saopštava dva odlomka iz zaostavštine Danila Dimovića, u kojima ovaj Kočićev savremenik evocira svoja sećanja na Kočića kao političkog borca i na vreme kad je Kočić radio na uređivanju »Otadžbine«. Dragoljub Vlatković govori o Kočićevom boravku u Makedoniji, a Miodrag Vučin daje pregled književne i arhivske građe o Petru Kočiću u Muzeju književnosti Sarajeva (memorijali, rukopisi, prepiska, biblioteka, arhivski dokumenti, zbirka). Aleksandar Ljilić upozorava na jedan zvaničan akt o »Jazavcu pred sudom«, na osnovu kojeg se može videti kakav je bio odnos austrijskih vlasti prema Kočićevu književnu delu. Ilija Kecmanović saopštava dva odlomka iz zaostavštine Danila Dimovića, u kojima ovaj Kočićev savremenik evocira svoja sećanja na Kočića kao političkog borca i na vreme kad je Kočić radio na uređivanju »Otadžbine«. Dragoljub Vlatković govori o Kočićevom boravku u Makedoniji, a Miodrag Vučin daje pregled književne i arhivske građe o Petru Kočiću u Muzeju književnosti Sarajeva (memorijali, rukopisi, prepiska, biblioteka, arhivski dokumenti, zbirka). Aleksandar Ljilić upozorava na jedan zvaničan akt o »Jazavcu pred sudom«, na osnovu kojeg se može videti kakav je bio odnos austrijskih vlasti prema Kočićevu književnu delu. Ilija Kecmanović saopštava dva odlomka iz zaostavštine Danila Dimovića, u kojima ovaj Kočićev savremenik evocira svoja sećanja na Kočića kao političkog borca i na vreme kad je Kočić radio na uređivanju »Otadžbine«. Dragoljub Vlatković govori o Kočićevom boravku u Makedoniji, a Miodrag Vučin daje pregled književne i arhivske građe o Petru Kočiću u Muzeju književnosti Sarajeva (memorijali, rukopisi, prepiska, biblioteka, arhivski dokumenti, zbirka). Aleksandar Ljilić upozorava na jedan zvaničan akt o »Jazavcu pred sudom«, na osnovu kojeg se može videti kakav je bio odnos austrijskih vlasti prema Kočićevu književnu delu. Ilija Kecmanović saopštava dva odlomka iz zaostavštine Danila Dimovića, u kojima ovaj Kočićev savremenik evocira svoja sećanja na Kočića kao političkog borca i na vreme kad je Kočić radio na uređivanju »Otadžbine«. Dragoljub Vlatković govori o Kočićevom boravku u Makedoniji, a Miodrag Vučin daje pregled književne i arhivske građe o Petru Kočiću u Muzeju književnosti Sarajeva (memorijali, rukopisi, prepiska, biblioteka, arhivski dokumenti, zbirka). Aleksandar Ljilić upozorava na jedan zvaničan akt o »Jazavcu pred sudom«, na osnovu kojeg se može videti kakav je bio odnos austrijskih vlasti prema Kočićevu književnu delu. Ilija Kecmanović saopštava dva odlomka iz zaostavštine Danila Dimovića, u kojima ovaj Kočićev savremenik evocira svoja sećanja na Kočića kao političkog borca i na vreme kad je Kočić radio na uređivanju »Otadžbine«. Dragoljub Vlatković govori o Kočićevom boravku u Makedoniji, a Miodrag Vučin daje pregled književne i arhivske građe o Petru Kočiću u Muzeju književnosti Sarajeva (memorijali, rukopisi, prepiska, biblioteka, arhivski dokumenti, zbirka). Aleksandar Ljilić upozorava na jedan zvaničan akt o »Jazavcu pred sudom«, na osnovu kojeg se može videti kakav je bio odnos austrijskih vlasti prema Kočićevu književnu delu. Ilija Kecmanović saopštava dva odlomka iz zaostavštine Danila Dimovića, u kojima ovaj Kočićev savremenik evocira svoja sećanja na Kočića kao političkog borca i na vreme kad je Kočić radio na uređivanju »Otadžbine«. Dragoljub Vlatković govori o Kočićevom boravku u Makedoniji, a Miodrag Vučin daje pregled književne i arhivske građe o Petru Kočiću u Muzeju književnosti Sarajeva (memorijali, rukopisi, prepiska, biblioteka, arhivski dokumenti, zbirka). Aleksandar Ljilić upozorava na jedan zvaničan akt o »Jazavcu pred sudom«, na osnovu kojeg se može videti kakav je bio odnos austrijskih vlasti prema Kočićevu književnu delu. Ilija Kecmanović saopštava dva odlomka iz zaostavštine Danila Dimovića, u kojima ovaj Kočićev savremenik evocira svoja sećanja na Kočića kao političkog borca i na vreme kad je Kočić radio na uređivanju »Otadžbine«. Dragoljub Vlatković govori o Kočićevom boravku u Makedoniji, a Miodrag Vučin daje pregled književne i arhivske građe o Petru Kočiću u Muzeju književnosti Sarajeva (memorijali, rukopisi, prepiska, biblioteka, arhivski dokumenti, zbirka). Aleksandar Ljilić upozorava na jedan zvaničan akt o »Jazavcu pred sudom«, na osnovu kojeg se može videti kakav je bio odnos austrijskih vlasti prema Kočićevu književnu delu. Ilija Kecmanović saopštava dva odlomka iz zaostavštine Danila Dimovića, u kojima ovaj Kočićev savremenik evocira svoja sećanja na Kočića kao političkog borca i na vreme kad je Kočić radio na uređivanju »Otadžbine«. Dragoljub Vlatković govori o Kočićevom boravku u Makedoniji, a Miodrag Vučin daje pregled književne i arhivske građe o Petru Kočiću u Muzeju književnosti Sarajeva (memorijali, rukopisi, prepiska, biblioteka, arhivski dokumenti, zbirka). Aleksandar Ljilić upozorava na jedan zvaničan akt o »Jazavcu pred sudom«, na osnovu kojeg se može videti kakav je bio odnos austrijskih vlasti prema Kočićevu književnu delu. Ilija Kecmanović saopštava dva odlomka iz zaostavštine Danila Dimovića, u kojima ovaj Kočićev savremenik evocira svoja sećanja na Kočića kao političkog borca i na vreme kad je Kočić radio na uređivanju »Otadžbine«. Dragoljub Vlatković govori o Kočićevom boravku u Makedoniji, a Miodrag Vučin daje pregled književne i arhivske građe o Petru Kočiću u Muzeju književnosti Sarajeva (memorijali, rukopisi, prepiska, biblioteka, arhivski dokumenti, zbirka). Aleksandar Ljilić upozorava na jedan zvaničan akt o »Jazavcu pred sudom«, na osnovu kojeg se može videti kakav je bio odnos austrijskih vlasti prema Kočićevu književnu delu. Ilija Kecmanović saopštava dva odlomka iz zaostavštine Danila Dimovića, u kojima ovaj Kočićev savremenik evocira svoja sećanja na Kočića kao političkog borca i na vreme kad je Kočić radio na uređivanju »Otadžbine«. Dragoljub Vlatković govori o Kočićevom boravku u Makedoniji, a Miodrag Vučin daje pregled književne i arhivske građe o Petru Kočiću u Muzeju književnosti Sarajeva (memorijali, rukopisi, prepiska, biblioteka, arhivski dokumenti, zbirka). Aleksandar Ljilić upozorava na jedan zvaničan akt o »Jazavcu pred sudom«, na osnovu kojeg se može videti kakav je bio odnos austrijskih vlasti prema Kočićevu književnu delu. Ilija Kecmanović saopštava dva odlomka iz zaostavštine Danila Dimovića, u kojima ovaj Kočićev savremenik evocira svoja sećanja na Kočića kao političkog borca i na vreme kad je Kočić radio na uređivanju »Otadžbine«. Dragoljub Vlatković govori o Kočićevom boravku u Makedoniji, a Miodrag Vučin daje pregled književne i arhivske građe o Petru Kočiću u Muzeju književnosti Sarajeva (memorijali, rukopisi, prepiska, biblioteka, arhivski dokumenti, zbirka). Aleksandar Ljilić upozorava na jedan zvaničan akt o »Jazavcu pred sudom«, na osnovu kojeg se može videti kakav je bio odnos austrijskih vlasti prema Kočićevu književnu delu. Ilija Kecmanović saopštava dva odlomka iz zaostavštine Danila Dimovića, u kojima ovaj Kočićev savremenik evocira svoja sećanja na Kočića kao političkog borca i na vreme kad je Kočić radio na uređivanju »Otadžbine«. Dragoljub Vlatković govori o Kočićevom boravku u Makedoniji, a Miodrag Vučin daje pregled književne i arhivske građe o Petru Kočiću u Muzeju književnosti Sarajeva (memorijali, rukopisi, prepiska, biblioteka, arhivski dokumenti, zbirka). Aleksandar Ljilić upozorava na jedan zvaničan akt o »Jazavcu pred sudom«, na osnovu kojeg se može videti kakav je bio odnos austrijskih vlasti prema Kočićevu književnu delu. Ilija Kecmanović saopštava dva odlomka iz zaostavštine Danila Dimovića, u kojima ovaj Kočićev savremenik evocira svoja sećanja na Kočića kao političkog borca i na vreme kad je Kočić radio na uređivanju »Otadžbine«. Dragoljub Vlatković govori o Kočićevom boravku u Makedoniji, a Miodrag Vučin daje pregled književne i arhivske građe o Petru Kočiću u Muzeju književnosti Sarajeva (memorijali, rukopisi, prepiska, biblioteka, arhivski dokumenti, zbirka). Aleksandar Ljilić upozorava na jedan zvaničan akt o »Jazavcu pred sudom«, na osnovu kojeg se može videti kakav je bio odnos austrijskih vlasti prema Kočićevu književnu delu. Ilija Kecmanović saopštava dva odlomka iz zaostavštine Danila Dimovića, u kojima ovaj Kočićev savremenik evocira svoja sećanja na Kočića kao političkog borca i na vreme kad je Kočić radio na uređivanju »Otadžbine«. Dragoljub Vlatković govori o Kočićevom boravku u Makedoniji, a Miodrag Vučin daje pregled književne i arhivske građe o Petru Kočiću u Muzeju književnosti Sarajeva (memorijali, rukopisi, prepiska, biblioteka, arhivski dokumenti, zbirka). Aleksandar Ljilić upozorava na jedan zvaničan akt o »Jazavcu pred sudom«, na osnovu kojeg se može videti kakav je bio odnos austrijskih vlasti prema Kočićevu književnu delu. Ilija Kecmanović saopštava dva odlomka iz zaostavštine Danila Dimovića, u kojima ovaj Kočićev savremenik evocira svoja sećanja na Kočića kao političkog borca i na vreme kad je Kočić radio na uređivanju »Otadžbine«. Dragoljub Vlatković govori o Kočićevom boravku u Makedoniji, a Miodrag Vučin daje pregled književne i arhivske građe o Petru Kočiću u Muzeju književnosti Sarajeva (memorijali, rukopisi, prepiska, biblioteka, arhivski dokumenti, zbirka). Aleksandar Ljilić upozorava na jedan zvaničan akt o »Jazavcu pred sudom«, na osnovu kojeg se može videti kakav je bio odnos austrijskih vlasti prema Kočićevu književnu delu. Ilija Kecmanović saopštava dva odlomka iz zaostavštine Danila Dimovića, u kojima ovaj Kočićev savremenik evocira svoja sećanja na Kočića kao političkog borca i na vreme kad je Kočić radio na uređivanju »Otadžbine«. Dragoljub Vlatković govori o Kočićevom boravku u Makedoniji, a Miodrag Vučin daje pregled književne i arhivske građe o Petru Kočiću u Muzeju književnosti Sarajeva (memorijali, rukopisi, prepiska, biblioteka, arhivski dokumenti, zbirka). Aleksandar Ljilić upozorava na jedan zvaničan akt o »Jazavcu pred sudom«, na osnovu kojeg se može videti kakav je bio odnos austrijskih vlasti prema Kočićevu književnu delu. Ilija Kecmanović saopštava dva odlomka iz zaostavštine Danila Dimovića, u kojima ovaj Kočićev savremenik evocira svoja sećanja na Kočića kao političkog borca i na vreme kad je Kočić radio na

Leto na visoravni

Na visoravni, gde je sjalo
Od sunca sve ko ogledalo,
Čini se sad da neće stati
Kiša i sunce opet sjati.

Al presta... Tek sa lišća smokve
Cede se kapi, druge luke.
I već od sunca blesnu krišom:
Kornjačin oklop opran krišom.

U ritu

Bistra masa reke: beli sprud.
I travnjak s vitim topolom.
A prema kopnju: vrbe svud
Crne se umazane smolom.

Rit krije pticu nepoznatu
I nekom tajnom otiče žilom.
U ispučalom bivšem blatu:
Leš ribe s rodinim krilom.

Po ukočenoj vodi: bube
I grane što se do pola gube.
Zui, pa leprš, krekret ili
Muk u kakvom nismo bili.

O, ta je trulež zdrava, leći.
(Dah života i zadah smrti)
Na istoj su se našli crti.)
U rizi panj pred mrakom kleci.

I dok nad ritom dan polako
Načetu svetlost gasi, tuli,
Osećam šasvim blizu kako
Komad mog srca negde truli.

Balada o gradu i gušteru

Nedelja, lato, podne vruće...
Sedi par nas pred kafanom.
Okolo: vrele od sunca kuće.
Mi: pod šarenim suncobranom.

U samom centru metropole
Uz piće i uz veliku temu.
U času kad nas misli skole
Da smo u srcu sveta, u svemu:

Odjednom, dole, blizu stola
Gušter sred betona vrela
Očima sjajnim u nas kolica,
Zelen, ukočenoga tela.

I mi što zamišljamo da je
Sav život — tu, sa nama biti;
Gledamo gde se strahom sjaje
Te oči svikle na zabitu.

Motre nas iz njih kamenjari,
Suškavo lanjsko lišće, smola
I korov što ga sunce žari —
Neznana neka metropola.

I ko što svaki od nas bar jednom
Zakorači u bespuće
Tako i on u strahu lednom
Banu u grad med nas i kuće...
U tren nas sunce iznad kuća
Obasja sve do biti gole:
Zalutale u bespuće
I zalutale u metropole.

Tišina na putu

Još osta vremena toliko
Kotiko i prode. Gledam: niko
Uz mene ne korača više.
(Bar da je vetra ili kiše).

Ja štapa nemam, al me prene:
Kao da kucka pored mene.
(I ja da idem po tišini:
Možda se samo nekom čini).

PRIČE MLADIH ŽENA o vremenu kad su bile devojčice ispunjavaju me osećanjem kome bh dao ime nostalgijski kad bi ono time moglo biti izrečeno. Nije li to stoga što u njihovim junacima, o kojima one sa udaljenja govore kao o bicima dostažnijim divljenju ali ne i pri vrženosti, vidim sebe i svoje malobrojne prijatelje onakvim kakvi nismo mogli postati?

— U kući gde sam tada živila bilo je mnogo prozora, reče nedavno jedna od tih mladih žena, sa čijim suprugom me vezuje kratko-trajno ali čvrsto prijateljstvo. Bilo je, samim tim, mnogo ljudi, mnogo uslova za usamljenost. Pred samo veće, pre no što nam se ijedna želja ispunila, pre no što je ijedna tajna razotkrivena, okupljale bismo se na velikoj

PRIČA "KNJIŽEVNIH NOVINA"

VLOVNIJAK

Svetozar
VLAJKOVIC

ka za sebe i na svoj način, da po odlasku u naše noći ima neko ko ostaje da bdi nad našim snom. A to nam je bilo neophodno.

Vremenom, zadovoljstvo da ga krišom posmatramo postalo je nedovoljno, trebalo ga je upoznati izbliza. Ali, uzalud duga proveravanja pred ogledalom, pogledi uprti u same sebe, ružino ulje, haljine jarkih boja: on se sakriva u svojoj čeliji usred naše zajedničke betonske šume. Da li ikada izlazi, da li se prerušava na drugi način nego ostali susedi? Kad smo se najmanje nadale neizvesnost je prekinula pegava Ana. Dotičala je i rekla: »Videla sam ga! Nasmešio mi se u prolazu. Bio je to udarac čiju neodmerenu snagu ona nije mogla predvideti: kako izgleda, da li je takav kakvim smo ga zamišljale? Da, reče Ana, pravi vilovnjak. Ne, Ana, ne mari što si ga ti videla, sad bar znamo da postoji, eto razloga da se uveče sastajemo što duže. Ali, to je bio razlog manje: ubrz i Jasenka reče da ga je videla, a zatim nastade pomenjena: nije bilo ni jedne među nama koj joj se nije bar jednom nasmešio u prolazu, iz lifta, u bioskopu između žurnala i predstave; bio je plav, rđa, zelen, krupan, mršav, tužan, ironičan, skrušen, opasan, pospan, mlađi, kao kišica na dlani, nejasan, kao teme pismenih zadataka, grub, pa ipak pesnik, avijatičar, trubač, bio je sve i ništa nam od njega nije ostalo, osim malo stida, prkos a potrebe da produžimo ovu lažljivu igru.

Daleko unutrašnje pročelje zgrade bilo je još jedino preostalo učište, jedino neispitano mesto ovog našeg skučenog sveta. Odače su kao sa ozivljelog crteža dopire slike ljudi i mi smo ih posmatrale utoliko pomnije što smo ih manje razlikovali od stvari i pojava koje nismo želele. Bilo je neophodno da tamо živi bar neki čovek, neko prijatelj biće zbog kog vredi sastajati se na terasi. Upirući poglede na tu stranu, usredstvujući se na jednu grupu okana, praveći niz protivrečnih pretpostavki, otkrile smo da je naša želja sasvim ostvarljiva. Da, jedna majušna figura, možda u tamnom džemperu, sva u pokretu, počela je da se razlikuje, malo pomalo, od drugih mrlja, od stvari koje bi najčešće ostajale sasvim nepokretne. U kasnoj noći, iza trougla lampe, neko je pokazivao svoje bele prste, spokoje nad hartijama i sitnim detaljima sa površine stola. Neko? »Neki vilovnjak — reče Jasenka, najstarija među nama. To je dobro zvučalo, van sumnje, utoliko bolje, jer smo znale, sva-

teri odakle su se mogle posmatrati unutrašnje strane zgrade, da gledamo prizore na žutim, zelenim, narandžastim ili plavim površinama koje bi iznenada zasvetile. Ubroz smo se upoznale na sasvim drugi sa našim najbližim susedima i ja još uvek smatram da moja prva ozbiljna saznanja potiču sa tog mesta. Nikada ranije nije mi palo na um da se ljudi pred spavanjem ponosaš istovetno i da noć briše dnevne razlike među njima. Svetlosti su se palile i gasile i mi smo videle kako goli, pospani ljudi, užurbanici koraka, ogromni, beli, omadjani, ustaju, lutaju, odlaze u najmanje prostorije svojih stanova, traže, pipaju, kao da su nešta izgubili. Potpuno odustupili oni bi kao glumci obavljali svoje zadatke da bi isto tako nesvesni svog kretanja konačno pogasili svetiljke proteklog dana. Oni su se žurili, ne da bi se zaklonili od naših pogleda, već da bi što pre nužnost življenu zamenili neutralnim stanjem postojanja koje sobom nosi san. Nama ovo ponašanje nije bilo sasvim jasno, ali postojala je tuga, koja verovatno više ne postoji.

Pa ipak, terasa je naglo opustela, odnekud i zaključana, a svaka od nas povukla se sa svojim uverenjem iž zavesa da posmatra ili ne grupu prozora odakle nas je čitavo jedno godišnje doba gredalo podzemno sunce nade.

Međutim, meni koja ga nisam videla bilo je jasno da ga nisam izmisliše. Uveče bih i dalje posmatrala kako se pali dobro poznata svetlost i kako se figura u tamnom džemperu kreće iza velikog stola. Zahladnije je i između nas su se stvorila prozorska okna koja nas

pa ipak, terasa je naglo opustela, odnekud i zaključana, a svaka od nas povukla se sa svojim uverenjem iž zavesa da posmatra ili ne grupu prozora odakle nas je čitavo jedno godišnje doba gredalo podzemno sunce nade.

Međutim, meni koja ga nisam videla bilo je jasno da ga nisam izmisliše. Uveče bih i dalje posmatrala kako se pali dobro poznata svetlost i kako se figura u tamnom džemperu kreće iza velikog stola. Zahladnije je i između nas su se stvorila prozorska okna koja nas

TRIBINA

Upoznajmo kulturu...

Nastavak sa 6. strane

Ilanju slovenačke umetnosti u Srbiji, veliki deo posla pripada upravo Društvu slovenskih književnika. Umesto konkretnog predloga i akcije koja bi prekinula »loš princip, odnosno praksu«, Menart se zaustavlja u lamentu nad, bez izuzetka, lažnom predstavom o slovenačkim književnim vrednostima u Srbiji. I što je najgore, ovo poricanje ovdašnjih objektivnih mera imala korenja u »privatizmu«, dakle upravo u onom fenomenu u kom i sam Menart vidi po umetnost pogibeljnu silu. U njegovom željenju nad stanjem medurepubličkog upoznavanja prisutan je, naime, ton nagoveštavanja nečeg što stoji iza svega toga, što ukazuje na lična razračunavanja. »Na putevima međusobnog upoznavanja trebalo bi, kaže Menart, da listovi koji objavljaju razgovore sa izvesnim pristrasnim piscima traže još koga, kako bi čitaoci čuli i drugu stranu medalje«. Potražili smo i, čini nam se, pronašli »izvesne pristrasne pise« upravo u ličnostima dosad intervjuisanim za »Književne novine«. Tek iz tih razgovora naslućujemo pravu izrak Menartovih omalovanžavanja svega što je dosad na polju upoznavanja dveju umetnosti učinjeno. Sa žaljenjem konstatujemo da su se lične raspre neestetskog tipa među slovenačkim književnicima indirektno prenale i u srpske časopise. Naime, Menart je, i to opravdano, mogao biti ljut na Strnišino uzgredno i neotvoreno i već samim tim neopravданo nipođaštavanje moderne lirike Menartovog kova, kao i njegove satirične poezije (razgovor sa Strnišom objavljen je u »Književnim novinama« br. 266). Išticići svoju brigu za čitaocu, Menart se našao na meti mlađe generacije slovenačkih pesnika (Taufer, Strniša, Zajc), optuženih da vode takozvanu »surovu kulturu«, pesnika koji sa prezrenjem gledaju i na književnu tradiciju (bar u intervjuima) i na čitalačku publiku i na književnu kritiku

(sem u razgovoru sa Strnišom ovo prezrenje podvučeno je naročito u izjavi Daneta Zajca, a i u razgovoru sa Lojetom Kovačićem).

Posezanje u nečiju poetiku, i to tako na prečak kao što je to učinio Strniša u pomenutom razgovoru (a učinio je to ne samo sa Menartovom poetikom), svakako predstavlja ogrešenje o moralne i estetičke norme. No Menartovo kršenje tih normi čini nam se još ozbiljnije: iako govor i osetljivom i aktuelnom opštem problemu, on se ne odlepšuje od ličnih interesa: da bi obvezredio Strnišino omalovanžavanje društveno angažovanje poetike, on omalovanžava sva ovdašnja nastojanja da se slovenačka književnost i kultura prikažu u pravoj umetničkoj svetlosti. Menart jednostavno ne priznaje vrednost književnicima koji su predstavljeni ovdašnjoj književnoj publici, što se pokazuje kao neodrživo i štetno uopštavanje već samom činjenicom da nam je, recimo, Menart predstavljen kroz dva izbora pesama (»Mozaik« i »Croquis«), da su prikazane i dve njegove neprevedenе zbirke pesama (»Časopisni stih« i »Semafori mladosti«)...

Kao pesnik snažnog osećanja društvene odgovornosti, a svakako kao predsednik DSK, Menart bi u osetljivim opštim problemima morao da prevaziđe lošu praksu insinuiranja na ova ili ona lična neslaganja, koja se, na žalost, ukorenila u razgovorima sa slovenskim piscima na stranicama ovog lista. Umesto toga, trebalo bi se ne samo rečima, već i konkretno, založiti za sistematiciše prikazivanje slovenačke književnosti, utoliko konkretnije ukoliko se ovaj odnos smatra manje objektivnim. Svojevremen pozitivni prilog upoznavanju slovenačke književnosti je i prvi deo Menartovog razgovora, za razliku od pretходno intervjuisanih, vrlo objektivno iznosi osnovne stavove svoje poetike.

Marija Mitrović

nisu mogla sasvim razdvojiti. Na stotinak metara neko je kao i ja bio bez prijatelja.

Ni jedna velika želja ne može ostati sasvim neostvarena: tek što je veće unelo život u njegovu sobu i tako uspostavilo ravnotežu u mojoj, kad primeti dva nepoznata čoveka kako uz prilično užurbane pokrete navlače Vilovnjaku kaput na ramena, kako ga potom odvode. Ne sećam se više opravdanja za svoj nalog izlazak, tek, ne gubeci ni trenutak, izletela sam na ulicu pre no što su oni zamakli iza ugla. Bilo je jasno da mi sada ne mogu isčeznuti iako se nisam usudivala da im se približim. Na drugom uglu oni zastadoše, i prepričući se oštros, ne primetiše kad sam prošla pre njih. Kako je izgledao zar sam ga mogla pogledati? Ipak, nije ličio ni na jednog od onih izmišljenih vilovnjaka koje su susretale moje drugarice. Pri žuri i jednoj vrsti straha nisam smislila ništa bolje nego da uđem u najbližu poslastičarnicu i poručim bez razmišljanja kesten-pire. Trenutak kasnije uđoše i oni se sedoše iza mojih leđa.

— Ti ne možeš više tako, reka je stariji čovek. Potpuno češ propasti ako nastaviš da živiš van sveta. Zdravljive, novac, sve čemo izgubiti. Ti moraš da se izlečiš!

Trebalo je to odmah znati: bolestan je siromah. Ko će ga lečiti, ko će brinuti o njemu? Mogle smo da dolazimo, da mu donosimo nude, niko od starijih ne bi se ljutio kad je u pitanju bolesnik. Da nije opasno bolestan?

— Tvoji saveti mi nisu potrebni, reče Vilovnjak.

— Zar ne vidite, gospodine doktore, reče stariji, zar ne vide da on svesno uništava sebe. Molim vas, preuzmite lečenje.

— Nemojte prestrogo suditi, reče doktor. On se nalazi u krizi svojstvenoj njegovim godinama i u skladu sa njegovim ambicijama. Razgovaraču sa njim samo ako on to hoće.

Šta se dešava sa tim ljudima? Zar ne mogu biti jasniji?

— Ne interesuje me, reče Vilovnjak. Sve što se sa mnom dešava isključivo je moja stvar.

— Ti si bezobrazan, reče stariji, ti si drzak!

— Budimo tih, reče Vilovnjak, ne podnosim buku.

Da, takav je on morao biti: samovoljan i potpuno svoj. Nije izneverio očekivanja. Razgovor se utišao na njegov znak i, koliko sam uspela da primeti u mutnom staklu izloga za kolače, on je izvadio jednu svesku i počeo da beleži. Da crta, možda? Povremeno bi pogledao u mom pravcu i nisam ga mogla posmatrati. Šta će sutra reći: kako izgleda, čime se bavi, šta se to s njim dešava? Ništa, ništa osim glasa nisam mogla zapamtiti i a taj zvuk je bio suviše neodređen.

Počela sam da platim svoj kesten-pire, ali novca niotkuda. Zar zbog jednog bijutavog kesten-pirea, zar zbog te kaše koja mi se lepila za grlo i nječa da čitav svet propadne? Ne, Vilovnjak to nije dopustio. Ustao je, bez reči platio moj dug, na zapravošenje onog starije čoveka, pomogao mi da izadem iz te male i jednostavne poslastičarne...

Nikada ga više nisam videla: ubrz, u njegovoj sobi stanovao su obični ljudi, naši susedi, koji nas nisu privlačili. Moj susret sa njim, naravno, bio je ismejan, tako da danas sve više verujem da sam ga izmisliла, reče supruga mog prijatelja i nali nam bez pitanja još malo hladnog čaja.

Moj prijatelj je bio očaran. Nije skriao ponos, ni zadovoljstvo zbog uspeha priče svoje žene. Do tog čaja oni bi uglavnom od mene očekivali da ih razonodim, da im spremim komponovanjem reči otkrivam događaje koje su oni i bez mene mogli zapažati, iako sam ja kod njih dolazio da se odmorim. Ona pak, bila je mlađa bar za desetak godina, bila je zbuđena, nije znala kako da prekine tišinu. Ja sam bio neodređen kao voda koju je neko tek popio.

— Pa, kako vam se dopada ovo što sam vam ispričala, reče ona najzad.

— Smatram, rekok, da vas moj prijatelj zbog toga mora još više voleti.

— Priznate da ste se dosadivali, reče ona popravljajući kosu.

— Ne, rekok, i ja sam nekada stanovao u jednoj kući s mnogo prozora.

— Ne znam šta ti je, reče moj

